

Фиридун Ширински

АЗƏРБАЈЧАН
ХАЛГ
МУСИГИЧИЛƏРИ

Азәрбајҹанская
Республика
Башкы Иҹтисади
Им. М. Ф. Ахундова

БАКЫ
ЈАЗЫЧЫ
1985

Чаббар Гарјағды ОҒЛУ

АЗЭРБАЙҶАН мусигисинини јени бир мэрһэлэси Чаббар Гарјағды оғлунун ады илэ бағлыдыр. Чаббар Гарјағды оғлу милли мэдэнијјэт тарихиндэ бөјүк ханэндэ, мэшһур мусиги хадими вэ вокал сэнэтинин эн көркэмли нүмајэндэлэриндэн бири кими таныныр.

Чаббар Гарјағды оғлу 1861-чи ил мартын 31-дэ Шуша шэһэринин «Сејидли» мэфэллэсиндэ, бојагчы аилэсиндэ анадан олмушдур. Шушада бу аилэ «Гарјағдылар» ады илэ мэшһурдур. Аилэјэ белэ бир ад верил-мэси һаггында мүэјјэн мүлаһизэлэр вардыр.

Дејилэнэ көрэ, Чаббарын атасы Мэшэди Исмајыл киши чох динмэз вэ гарагабаг адам имиш. Тај-тушлары да онунла тез-тез зарафат едэрмишлэр: «Ај Исмајыл, јенэ нэ олуб, дүнјанын хэрч-хэсэрэтини сэндэн алырлар? Гар-зад јағмајыб ки, нэ гашгабағыны салламысан?» Сонралар исэ достлары она садэчэ «Гарјағды» демишлэр. Чаббар исэ лап ушаглыгдан өзүнэ «Гарјағды оғлу» лэгэбини көтүрмүшдүр.

Шуша тичарэт шэһэри олдуғундан, о заман аз-чох варлы аилэлэр өз ушаглаарыны һэм мэктэбэ көндэрэр, һэм дә асудэ вахтларында е'малатханада, дүканда өз јанларында ишлэдэрмишлэр.

Мэшэди Исмајыл киши дә оғлу Чаббара бојагчылыг сэнэтини өј-

рэтмэк арзусунда нди, амма Чаббар бојагчы олмады. Ону нэлэ кичик јашларындан ханэндәлик сәнәти чөлб едирди.

Кечән әсрин икинчи јарысында Шуша шәһәриндә тичарәт вә сәнәткарлыг сур'әтлә инкишаф етсә дә, феодал мүнәсибәтләри һәлә таманилә зәифләмишиди. Шушада дини адәт-ән'әнәләрә чидди әмәл олунарду. Шәһәрин 18 мәсчиди, 6 килсәси варды. Бурада дини мәрәсимләр чох тәнтәнәли сурәтдә кеңирлирди.

Бојагчы Мәшәди Исмајыл да оғланлары илә бирликдә дини мәрәсимләрдә иштирак едирди. О, гаты диндар иди. Онун оғланлары — Мәһәмәд вә Гафар мәһәррәмлик тә'зијәсиндә шәбникәрданлыг едирдиләр. Көзәл сәси олан Мәһәмәд ашура күнләриндә Иран шаири Мөһтәшәмин Имам Һүсәјн һәср етдији ше'рләри «Зәмин-харә» үстүндә чох тәсирли сөслә охујармыш.

Мәшәди Мәһәмәдин јаныглы сәси балача Чаббара лап ушаглыгдан чидди тәсир етмиш, онун фикриндә дәрин из бурахмышды. Һәлә мәктәбә кетмәкчә Чаббар өз бөјүк гардашы кими охумаг арзусу илә јашајырды. Бу һәвәс ону мусиги әләмини чәкирди. Одур ки, Чаббар да гардашы Мәһәмәд илә Харрат Гулунун мәктәбиндә илк ханәндәлик тәһсилли алыр. Мәһәррәмликдә шәбникәрданлыг етмәјә мәчбур олур.

Чаббаркилин еви шәһәрин ән сәфәли јери олан мәшһур «Чыдыр дүзү»нә јахын олдуғундан, балача ханәндә өз кичик гардашлары вә мөһәллә ушаглары илә «Гаја башы»нда, «Гырк пилләкән»дә вә «Ағзы-јасты каһа» әтрафында гузу отары, ојнајарды. Дејирләр ки, Чаббар саатларла «Дәлик дашын» үстүндә отураг «Хәзинә гајасы»нын мәнзәрәсинә бахар, «Дашалты чајы»нын зүмзүмәсинә гулаг асар, «Топхана» бұлбұлләринин чәһ-чәһини бөјүк бир һәвәслә динләрмиш. О заман маһир мусигишүнәс Мир Мөһсүн Нәввабын рәһбәрлик етдији «Мәчлис-фәрамушан» әдәби мәчлиснин үзвләри дә һәр ахшам «Ағзыјасты каһа»ја топлашар, јени ше'рләр охују тоһли едәр, устад сәнәткарлардан сөз ачармышлар. Мәчлисин ахырында адәтән мәшһур ханәндәләрдән һачи Һүсү, Мәшәди Иси вә Дәли Исмајыл охујармышлар. Чаббар һәмин ханәндәләрин гүвәли вә чәзбедичи сәсинә һейранлыгла чох гулаг асмышды; о заман һачи Һүсүнүн сәһрли сәси ону чох дүшүндүрмүшдү. Балача Чаббар бәзән мәчлис дағыландан сонра сөзләрини билмәсә дә, мусигинин аһәнкинә уғун охујар, севимли мүғәннәләри јамсылајарды. Чох чәкмир ки, Чаббарын да пәрәстишкарлары тапылыр. Ушаглар гојун-гузуну јајлыма апаранда кәнч ханәндәни охудар, ону чылғынлыгла алгышлајармышлар.

Чаббарын мусиги тәһсил алмасында, шүбһәсиз бөјүк гардашы Мәшәди Мәһәмәдин бөјүк ролу олмушдур. Мәшәди Мәһәмәд Чаббарда мусигијә, сәнәтә ушаглыгдан чидди мүнәсибәт тәрбијә етмиш, она халгын классик вә шифаһи јарадычылыгына, халг мусигисинин инчәликләринә һәссаслыгла јанашмагы өјрәтмишиди. Мәшәди Мәһәмәд ханәндә кими мәшһур олдуғундан, ону Шушада тој вә зијәфәтләрә дә'вәт едөрмишләр. Мәшәди Мәһәмәд һәмин мәчлисләрә кичик гардашы Чаббары да апарарды. Шүбһәсиз ки, кәләчәјин бөјүк халг ханәндәси Чаббар Гарјағды оғлунун маһир бир сәнәткар кими јетишмә-

снә бу мусиги мәчлисләринин мүсәбт тәсири олмушдур. О, бу мәчлисләрдә Шушанын көркәмли ханәндәләринин мөһәбәтли сәсини тез-тез ешидәр, бу сәнәтин сирләрини әхз едәрди.

Әтраф шәһәр вә гәзалардан халг ханәндәләринин Шушаја топлашмасы, тәнтәнәли тој шәһликләри вә шәһәр әјанларынын тәшкил етдији бөјүк мәчлисләр, көзәл Шушанын бу зәнкин мусиги мүһити балача Чаббарын инкишафында мүстәсна рол ојнамышды.

Чаббар 10 јашында икән шәһәрдәки мәктәбә дахил олур. Онун илк мүәллимни Шушада «Сағәри» тәхәллүсү илә танынан шаир Зейналабдиннын оғлу Мирзәли олмушдур. Мирзәли фарс вә түрк дилләрини мүкәммәл билән, һәртәрафли билијә малик мусигишүнәс иди. Мирзәли кичик Чаббарын надир сәсә малик олдуғуну ешидиб, она мусиги елминн өјрәдири. Чаббар 15 јашына гәдәр Мирзәлинин мәктәбиндә охумуш вә өз мүәллиминдән мусиги елминн вә фарс дилини өјрәнмишиди. Чаббар мәктәбдә охудуғу илләрдә ше'р јазмаға вә һәтта јолдашлары илә бөјтләсмәјә башлајыр.

Бир күн шәһәрин «Гурдлар» мөһәлләсиндә бөјүк бир тој олур. Тојда о дөврүн мәшһур ханәндәләри һачи Һүсү, Мәшәди Иси, исте'адли тарзән Садыгчан, Чавадбәј Әлибәј оғлу вә каманчачи Мирзә иштирак едирмишләр. Он алты јашы јеничә тамам олмуш Чаббар да өз мүәллими Мирзәли илә һәмни тоја гонаг кәлибмиш. Мәчлис гызышыр. һачи Һүсү «Шүштәр», Мәшәди Иси «Маһур» охудугдан сонра Мирзәли тојун «падишаһы» шаир Нөбрас Әләскәрдән кәнч Чаббарын охумасына ичәзә вермәји хаһиш едир. О, тарзән Чавадбәјин мүшајәти илә «Күрд-Шаһназ»ы охујур. Чаббарын зил вә тәрәвәтли сәси һәмни динләјичиләри, һәтта мусигичиләри белә мөфтун едир. Онун бу мүвәфғәјијәти һәмьдан чох гөчә ханәндә һачи Һүсүнү һейрәтдә гојур. һачи Һүсү онун алнындан өлүб, мәчлис әһлине мүрачиәтлә дејир: «Кәләчәкдә бизим јеримизи бу чаван ханәндә тутачагдыр».

Бу һадисәдән сонра Чаббарын шөһрәти кениш јајлыыр. Ону шәһәрдә олан тојлар дә'вәт едирләр. Кәнч Чаббарын тојларла дә'вәт олунмасыны ешидән Мәшәди Исмајыл киши чох нараһат олур, чүнки Мәшәди Исмајыл өз оғлуна аңчаг дини мәрәсимләрдә охумаға ичәзә вермишиди. О, Чаббара тој мәчлисләриндә охумагы гәти гадаган едир. Бундан сонра Мәшәди Исмајыл Чаббары өзү илә «Мердинли» мәсчидинә кәтирәр, орада она мәрсијә охутдурармыш. Ч. Гарјағды оғлу өз хәтирәләриндә јазыр ки, «Мән һәлә чох кәнч икән «Мердинли» мәсчидинә кәлиб, Ала Палаз оғлу Молла Рза мәрсијә охујанда онун үчүн «Паји-минбәр» охумушам».

Ала Палаз оғлу Молла Рза кечән әсрин мәшһур сәнәткарларындан бири иди, Иранда узун илләр ханәндәлик етмишиди. Кәнч Чаббар «Паји-минбәр» охумагла, Ала Палаз оғлундан классик Шәрг муғамларыны дүзкүн ифа етмәк јолларыны бөјүк марағла өјрәнрди. О, кечә-күндүз дүшүнүр, јенидән мусиги мәчлисләриндә иштирак етмәк үчүн јол ахтарыр. Кәнч Чаббар атасына нә гәдәр јалварыр, хаһиш едирсә дә, бир нәтичә һасил олмур. Онун ханәндәлик сәнәтинә гајитмасы барәдә мәрһум тарзән Гурбан Пиримов марағлы бир һадисә нағыл едир:

Гарјағды оғлунун мүəллими Шаһсəнəм оғлу Јусиф.

«О дəврдə Чаббаркилин гоншулуғунда Смирнов фамилиялы бир һəким јашајырды. Һəким Чаббарын хəтрини чох истəјирди. Чаббар јеннəдн ханəндəлик етмэк үчүн она кəмэк кестəрмэји һəкимдэн хahiш едир. Һəким она кəмэк елчэјинə сөз верир. Бу сөһбэтдэн сонра Чаббар һəкимин тапшырығы илэ өзүнү хəстəлијэ вүрүр. Онун бир балача нахошлуғу да вар имиш; јемир, ичмнр, күндэн-күнə сыныхыр, кери кедир. Атасы Чаббары һəмин һəкимин јанына апарыр.

Смирнов Чаббары бир гəдэр муаличэ етдикдэн сонра Мəшəди Исмајыла дејир: «Сəнин оғлун вэррэм хəстəлијинə тутулмушдур. Бу горхулу бир шејдир. Əкэр сən ону охумаға тојмасан, хəстəлик шиддэтлэнэр вэ оғлуну тез мəһв едэр». Һəкимин бу сөзүнү ешидэн Мəшəди Исмајыл чох горхмуш вэ һəмин күндən оғлунун охумасына ичазэ вермишдир»¹.

Бу һадисэдэн сонра Чаббар чохдан арзу етдији ханəндəлик сənəтинə гајыдыр. О, јенə дə мəчлислэрин бəзэји олур. Чаббар шəһэр мəkтəбини битирдикдэн сонра мəшһур ханəндə Јусиф Шаһсənəm оғлунун тэлəбэси олур. Кəнч ханəндə мүəллими Јусифдэн бир нечэ муғам десткаһыны, о чүмлэдэн «Һејраты», «Раһаб», «Бажаты-Гачар» вэ бир сыра гəдим Азэрбајжан тасниф вэ ел маһныларыны мүкəммəl өјрөнир.

Чаббар Гарјағды оғлуну халг мəчлислэринə вэ ел шөнликлэринə дəвəт едирлэр. Һэр јердэ онун парлаг исте'далиндан сөһбэт кедир. Бир күн мəшһур тарзэн Садыгчан Чаббар Гарјағды оғлуну евинə гонаг дəвəт едир. О, тарын мүшəјиəти илэ кəнч ханəндəни имтəһанə чəкир. Уста сənəткарын тарла вурдији суаллара Чаббар бүлбүл кими чəһ-чəһ вүрарга чаваб верир. Бу һадисэдэн сонра Садыгчан ону рəһбэрлик етдији ансамбла үзв гəбүл едир.

Чаббар Гарјағды оғлу Садыгчан илэ илк дəфə Шушада «Хандэмнровун театр салону»нда тəшкил олунмуш «Хејријэ кечэсиндэ» чыхыш етмишдир. Һəмин кечэ чыхыш едэнлэр арасында һачы һүсү вэ Кештазлы Һəшим дə варды. Садыгчанын мүшəјиəти илэ һачы һүсү «Чаһаркаһ», Кештазлы Һəшим «Бажаты-Гачар», Чаббар исə «Һејраты» охујур. Салондакылар исте'дадли ханəндэлэри, хүсүсэн кəнч Чаббары һэрəртлэ алгышлajырлар.

¹ Гурбан Пиримов. Чаббар Гарјағды оғлу һаггында хатирэлəрим (əлјазмасы). Азэрбајжан ССР Мəдəнијјэт Назирлији Мемарыг вэ Инчэсэнэт Институтунун архив, говлуғ № 76; «Известија» гəзети, 11 март 1938-чи ил, № 58.

* * *

Чаббар Гарјағды оғлу 20 јашына гəдэр Садыгчанла пешəкар ханəндə кими анчаг Гарабағын мəчлис вэ тој шөнликлэриндэ иштирак етмишдир. Чох чəкмир ки, Чаббарын шəһрəти Баки, Кəнч, Шамахи, Ағдаш шəһэрлэринə вэ даһа узағлара јайлыр. Чаббар Гарјағды оғлунун Ағдашда олмасы барэдэ гəрибэ бир əһвалат сөјлэјирлэр: «Бир дəфə кечэдэн хејли кечмиш Гарабэј карвансарасында гурулан бир мəчлисдэ Садыгчан тары синэсинə басыб «Гарабағ шикəстəsi» чалыр, Чаббар да илһамла охумаға башлајыр. Чох чəкмэдэн шəһэр əһли јухудан ојаныб евлэрин дамыларына чыхарат, бу гејрин-ади сəsэ тэеччүблэ гулаг асырлар. Чамаат Гарабэјин карвансарасына сары ахышыр. Полис рəниси бу һадисэдэн тəшвиншэ дүшүб атлы казакларла карвансараја кəлир. Казаклар нэ гəдэр чалышырса, чамааты дағыда билмирлэр. Нəһажэт, Чаббар шикəстəни битирир, адамлар онун бир даһа охумажачағыны јэгин етдикдэн сонра чыхыб кедирлэр».

Чаббар Гарјағды оғлунун Кəнч, Гарабағ, Ширван вэ Баки тојларындакы чыхышы, ону тез бир заманда бүтүн Азэрбајчанда мəшһур едир. Чох кечмэдэн Чаббар Күрчүстанда, Ермənнстанда, Орта Асијада, һэтта Иранда белə танымшы сənəткар олур. О, тəхминэн 25 јашында икəн тарзэн Мəрди Чанбэјов вэ каманчачы Гости Багдакул оғлу илэ Ирана — Муртузагулу ханын тојуна дəвəт олунур. Кəнч Чаббарын чошгун саси, надир исте'дады əһалинин хошуна кəлдијиндэн ону ғырх күн бурахмырлар.

Гарјағды оғлу өз дəстəси илэ Ирандан гајыдаркən Иран шəһэринə кəлир. Чаббарын кəлишин шəһэрдэ бир чанланма јарадыр. Бэзи аиллэр тој мərəсимлэринин күнүнү бағага чəкирлэр. Чаббар үч һəфтэ кəчлэбəkүндүз тој мəчлислэриндэ олур. Орадан исə Тифлисə дəвəт олунур. Чаббар өз кəзəллији илэ мəшһур олан Тифлис шəһэринин шөнлик мəчлислэриндэ мүвəффəгјијятли чыхышлар едир. Бурада о, азэрбајжанлыларын, күрчү вэ ермənлэрин мəчлислэриндэ бөјүк рəгбэтлэ гаршыланыр. Онун Тифлис гастролу үч ај давам едир. Тифлисин кəзəллији Чаббары валех едир. О, «Тифлисин јоллары» адлы маһнысыны да бу шəһэрэ илһаф етмишди. Чаббар Гарјағды оғлу Тифлиседэн сонра Потн, Кутанси вэ Дəрбəнд шəһэрлэриндэ дə чыхышлар едир.

Азэрбајчанда илк «Шəрг консертн» 1901-чи илнин јайында драматург Əбдуэррəһимбэј Һагвердијевин рəһбэрлији алгында Шушада «Хандэмнровун театр салону»нда тəшкил едлмишди. Консертдэ о дөвүрнү мəшһур охујан вэ чаланларындан Кечочи оғлу Мəһаммэд, Гасым Абдуллајев, Мəшəди Дадаш, Чаббар Гарјағды оғлу, мəшһур тарзэн Садыгчан, Мəшəди Зејнал, Арсен Јарамышев, Грикор Бала оғлу, каманчачы Аванес, Гости Багдакул оғлу, ашыглардан Аббасгулу, Нəчəфгулу вэ башгалары иштирак етмишлэр. Консертдэ Чаббар Гарјағды оғлу бөјүк ифачылыг габилјијјəти кестэриб, Азэрбајжан шарлрлэриндэн Фүзулинин, Гасым бəј Закирин, Сејид Əзим Ширванинин вэ Хуршидбану Натəванын гəзəллэрини илһам вэ мəһəббэтлэ охумушдур. Чаббарын доғма ана дилиндэ гəзəл охумасы муғаматын кениш күтлэлэр ичэриндэ јайылмасына хејли кəмэк етмишдир.

Гарјағды оғлунун Шәрг концертләриндә вә мусигли сәһнәчикләрдә мұвәффәғијјәтли чыхышлары онун шөһрәтнини кенши халг күтләләри арасында даһа да артырды. Тамашачылар исте'даллы сәнәткәријн жүксәк вә көзәл сәсини дөнә-дөнә динләмәјә чан атырдылар.

Шушанын јашлы адамлары сөјләјирләр ки, истираһәт күнләри Чаббарын һансы булағын үстүндә охујачағыны әввәлчәдән биләләр, — дәмирчиләр, паландузлар, башмагчылар, галајчы вә дәрзиләр бөјүк ханәндәјә гулаг асмағ үчүн алагаранлыгдан һәмни јерләә топлашармышлар. Исте'даллы ханәндә һәмнищә мәчлис әһлинини зөвгүнү нәзәрә алыб охумушдур. О, мәчлисдә динләјичиләрин әһвали-руһијјәсини өјрәнәр, охујаркән үзү даим хош көркәм алар, гәзәлләрин мә'насы илә јашајан, ше'рин гамли сөзләриндә кәдәрли, шән сөзләриндә шад, јалвармағ јериндә мәнзун олар, шух мәгамында чөһрәсиндә ојнағ бир тәбәс-сүм јаранармыш. Ханәндә һәмнищә өзүнә гаршы тәләбкарлыгга јанашар, доғма әдәбијјаты, ше'р вә сәнәти дәриндән өјрәнмәјә чалышармыш.

XX әсрин әввәлләриндә Бақыда капитализмин инкишафы илә әләгәдәр шәһәр бөјүјүр вә тәрәгги едирди. Белә бир заманда бураја Кәчәдән, Шәккәдән, Шамахы вә Шушадан бир чох сәнәткарлар, о чүмләдән јазычы вә мусигичиләр бөјүк үмидлә кәлирдиләр. Онлардан бири дә Чаббар Гарјағды оғлу иди.

1902-чи илин јанварында Бақынын мусиги һәјатында әләмәтдәр мәдәни бир һадисә баш верди. «Кәспин» гәзети бу һадисә һагғында белә мә'лумат вермишди: Јанварын 11-дә чүмә күнү Һачы Зейналабдын Тағыјевин театрында мәншур Гарабағ ашығы Нәчәфғулунун вә ханәндәләрдән Гарјағды оғлу Чаббарын, бақылы Сејидин, Шәкили Әләскәрин вә Кечәчи оғлу Мәһәммәдин иштиракы илә Бақыда биринчи «Шәрг концерти» олачагдыр.¹

Консертин програмы рәнкарәнк иди. Консертин биринчи һиссәсиндә о заман бүтүн Гафгазда бир ханәндә кими мәншур олан Чаббар Гарјағды оғлу «Маһур» охујур. О дөврүн гәзетләриндә Чаббарын мусиги габилијјәтиндән, зәнкнн вә мәләһәтли сәсиндән, ханәндәликдә өзүнәмәхсус оријинал јарадычылығындан бәһс едән рәјләр дәрч едилмишди. «Кәспин» гәзети концертдә иштирак едән ханәндәләр ичәрисиндә биринчи оларағ Чаббар Гарјағды оғлу һагғында јашы рәј јазмышды: «Чаббар «Маһур»у чох көзәл охуду, тамашачылар үзүн мүддәт ону алгышладылар».² Концертдә ејни заманда Әбдүррәһимбәј Һағгердијевин «Тамә» әсәриндән тој пәрдәси көстәрилмиш вә 12 нәфәрлик оркестр «Аразбары» ритмик муғамыны мұвәффәғијјәтлә ифа етмишдир. «Кәспин» гәзети јазыр ки, «театрын кассасында билет галмамышды. Чохлу адам билет тапа билмәдикләриндән наразы һалда керн гајдырды. Бақылылар концертә чох бөјүк марағ көстәрирдиләр».³

Бу һадисәдән сонра тамашачыларын тәләби илә Бақыда, јенә дә Һачы Зейналабдын Тағыјев театрынын бинасында (1902-чи ил јанва-

Бақыда биринчи «Шәрг концерти»нин афишасы (1902-чи ил).

Театр Г. З. А. Тагіева.
Въ пятницу, 11-го января 1902 г.

Въ пользу бѣдныхъ учащиххя мусульманъ

БУДЕТЪ УСТРОЕНЪ

ВОСТОЧНЫЙ КОНЦЕРТЪ

Этотъ участіи выносаемая спеціально для юнчерскаго мусульманскаго клуба Нәджди-Кули съ труппой пѣвцовъ: Дәббары, Сәидә-Ҡәниши, Алашкәри вә Мәмәдә.

— **ОТДѢЛЕНІЕ I-е:** —
 Участвуютъ восточный оркестръ, Дәббаръ вә Мәмәдъ.

— **ОТДѢЛЕНІЕ II-е:** —
 Учатствуютъ Сәидә, Алашкәри вә Мәмәдъ.

— **ОТДѢЛЕНІЕ III-е:** —
 «Ләйлә вә Мәдрүнүз» дуэты вә составы. Участвуютъ Дәббаръ вә Мәмәдъ.

— **ОТДѢЛЕНІЕ IV-е:** —
 Свадебный пиръ изъ драмы «Тамә» (Жадисты), сох. А. б. Ахмедов.

Участіе: Сәидә, ашығ Нәджди-Кули, ашығ Аббәс-Кули вә др.

Въ оркестръ участвуютъ все восточные инструменты.
 Билеты продаются въ каскә театра.

Начало въ 8 1/2 часовъ вечера.

рын 23-дә) Әбдүррәһимбәј Һағгердијевин рәһбәрлији алтында икинчи «Шәрг концерти» верилди. Биринчи концертдә олдугу кими, бу дәфә дә һәмни ханәндәләр, ашығлар, оркестр чыхыш едирди. Икинчи «Шәрг концерти»ндә Чаббар Гарјағды оғлу «Һејраты» охумагла динләјичиләри вәләһ етмишди. Консертин ахырында динләјичиләр Әбдүррәһимбәј Һағгердијевин сәһнәјә дә'вәт едиб, она өз миннәтдәрлығларыны билдирилләр. Дөври мәтбуат икинчи «Шәрг концерти» һагғында да тәриф-едичи мәгаләләр дәрч етмишди¹.

Чаббар Гарјағды оғлу 1900—1905-чи илләрдә тәрән Мирзә Фәрәч вә каманчачы Гулу илә бирликдә беш ил Бақынын мусиги очағларында чыхыш етмишдир. Демәк олар ки, о дөврдә бүтүн Абшеронда һеч бир мәчлис, һеч бир тој, һеч бир зијафәт Чаббарсыз кечмамишдир. Һамы чалышарды ки, онун мәчлисинин бәзәји вә јарашығы Чаббарын дәстәси олсун. Лакин Чаббар өз шәхси мәнәфәјини күдән, өзүнү башгаларындан үстүн тутан сәнәткар олмамышдыр. Гочаман ханәндә Ислам Абдуллајев дејир: «Бә'зан елә һаллар олурду ки, Чаббары бир күндә 3—4 тоја вә јахуд мәчлисә дә'вәт едилдиләр. Белә һалларда Чаббар мәчлис сәһнәләринә өзүнүн ханәндә јолдашларыны мәсләһәт көрәрди. О, дәфәләрлә мәнн, Кечәчи оғлу Мәһәммәди вә Шәкили Әләскәри өзү-

¹ «Кәспин» гәзети 25 јанвар 1902-чи ил. № 27.

¹ «Кәспин» гәзети, 11 јанвар 1902-чи ил. № 9.

² «Кәспин» гәзәти, 13 јанвар 1902-чи ил. № 11.

³ «Кәспин» гәзети, 25 јанвар 1902-чи ил. № 27.

нүн дэ вәт олундуғу мәчлиссләрә көндәрмишди. Бир дә Чаббар истәмәздн ки, бир кәс ондан инчисин. Бәзән елә һаллар да олурду ки, бу көзәл инсан вә бөјүк сәнәткар бир кечәдә бир нечә мәчлиси кәзип, һәр мәчлисдә бир дәсткәһ охумағла хејир иш сәһибләринин көнлүнү аларды. Мәсәлән, индики кими јадымдадыр: Бир күн Кечәчи оғлу Мәһәммәд илә мән Бақы мәчлиссләринин бириндә охујурдуг. Һәмни мәчлисә бизи Чаббар көндәрмишди. Кәлин кәлән ахшамы Чаббар гәфләтән мәчлисә дахил олды. Онуң кәлиши мәчлиси даһа да шәнләндирди. Тој сәһни вә мәчлисдә әјләшән ағсағгаллар Чаббарын «Мәнсуријјә» охумасыны хаһиш етдиләр. Мән вә рәһмәтлик Кечәчи дә Чаббарын «Мәнсуријјә» охумасыны тәкид етдикдә, о, күлүмсәјәрәк үзүнү мәчлис әһлине тутуб деди: «Мәнсуријјә»ни охујарам, анчаг бир шәртлә: әвбәлчә Кечәчи оғлу «Чобан баяты»сыны, Ислам исә «Јетим сәкаһы» охусунлар. Сонра мән нә десәниз һазырам.» Биз охудугдан сонра Чаббар елә бир «Мәнсуријјә» охуду ки, әкәр о охумағы мән инди ешитсәјдим, өмрүм 20 ил узанарды»¹.

Чаббар Гарјағды оғлу сөзүн әсл мәнәсында уstad сәнәткар иди. О, бүтүн өмрү бөјүк доғма халгынын инчәсәнәтинин инкишадында чалышмышдыр. Чаббар Бақыда тәкчә тој вә зијәфәтләрдә чыхыш етмәклә кифәјәтләnmәмиш, Мајыловун вә Тағыјевин театрлары ону дәфәләрлә өз сәнәсинә дэ вәт етмишди. Чаббарын тамашаларын фәсилаләриндә динләјичиләр гаршысында чыхыш етмәси онун пәрәстишкарларынын сајча артмасына сәбәб оларды. Буну нәзәрә алан театр сәһиблери Чаббарын чыхышыны афишаларда, о дөврүн гәзетләриндә хүсуси оларағ елан едирдиләр. Бүтүн бу мывәфәғгиләтләрә бахмајарағ, јаз кәлән кими Чаббары доғма јурду көзәл Шушанын сарни булаглары, сәфәли мешәләри, кәлин кими бәзәнмиш «Чыдыр дүзү», хүсусилә «Иса булағы»нын хош мәчлислери чәлб едәрди. Чаббар Гарјағды оғлунун һәр јаз Шушаја гонаг кәлмәси тәнтәнәли ел шәнлијинә чевриләрди. Халг Чаббары бөјүк севинч һисси илә гаршыларды.

Азәрбајҗан ССР-нин әмәкдар артисти Чәлилбәј Бағдадбәјов «Гарјағды оғлу һаггындакы хатирәләриндә халг ханәндәсинин Бақыдан Шушаја гонаг кәлмәсини белә тәсвир етмишдир: «Мән һәлә ушаг идим. Амма јашлы адамлардан ешитмишдн ки, Чаббар Бақыда мәшһур ханәндәдир. Кечә-күндүз ону көрмәји арузлајардым. Мән 13 јашында оlanda Чаббар Шушаја гонаг кәлмишди. Ону биринчи дәфә гоншумузда олан тојда көрдүм. Бундан сонра мәһәлләдән-мәһәлләјә гачарағ онун охумасыны ешитмәјә чан атардым.

Чаббарын Шушаја кәлмәси бөјүк шадлығы сәбәб оларды. Тој сәһиблери әввәлчәдән онун вахтыны өз араларында бөләрдиләр. Мән бир күн «Базарбашы»ндан кечәркөн 3—4 кишинин сәһбатни ешитдим. Онлар Чаббарын кәлиши мүнәсибәтилә бир-бирини тәбрик едирдиләр. Онлардан бири деди: «Тәбрик едирәм, гардашымыз Чаббар кәлишидир».

Башғасы исә чавабында: «Мән дә сизн тәбрик едирәм».

Чаббар Шушаја кәләркән бүтүн шәһәр әһли «Чанахғала»дан тутмуш «Мејдана» гәдар онун габагына чыхар вә ону алғышларды. Шәһәр әһли ханәндә илә елә севинч вә сәминчәјәтлә көрүшәрди ки, куја Чаббар бу шәһәрә сәәдәт, дирилик сују кәтирирди. Доғрудан да, Чаббар өзү илә хәстә кәнүлләрә шәфа кәтирәрди. Чаббар Шушада оларкән һәр јердә сөһбәт јалныз онун һаггында кәдәрди»¹.

* * *

1905-чи ил буржуа-демократик ингилабынын дағлары Шәрг халғларыны, о чүмләдән Азәрбајҗан халгыны да гәфләт јухусундан ојатды. Ингилаб ичтимаи һојатын бүтүн сәһләриндә олдуғу кими, милли мәдәнијјәтин тәрәғгисинә дә шәраит јаратды. Азәрбајҗанын габагчыл зијәлылары ичтимаи шәраитин јаратдығы имкандан сәмәрәли истифадә етмәјә, халгы кәләчәк мүбаризәјә һазырламаға хүсуси диггәт јетирдиләр.

Нәриман Нәриманов, Мирзә Әләкбәр Сабир, Чәлил Мәммәдгулузадә, Әбдүррәһимбәј Һағвердијев, Фирдинукбәј Көчәри, Һашымбәј Вәзиров, Үсәјир Һачыбәјов, Һүсәјн Әрәблински вә Чаббар Гарјағды оғлу кими тәрәғгиләрвәр мәдәнијјәт хадимләри Шушада, Шамахыда, Кәчәчәдә, Бақыда вә башға шәһәрләрдә гәзет, журналлар нәшр едир, китабханалар ачыр, фәһлә клубларында драм дәрнәкләри, артистләр чәмијјәти вә башға хејријјә чәмијјәтләри тәшкил едир, беләликлә халгы маарифләндирмәјә чалышырдылар.

1907—1910-чу илләрдә Үсәјир Һачыбәјов, Һачаға Аббасов вә Чаббар Гарјағды оғлунун биркә фәалијјәти нәтичәсиндә Бақынын Балаханы кәндиндә фәһлә клубунда театр дәрнәји тәшкил едилмишди. Һәмни дәрнәјин Мирзә Мухтар, Чәһанкјир Зейналов, Һүсәјн Әрәблински, Әбүлфәт Вәли, Мирзаға Әлијев кими үзвләри фәһлә клубунда тез-тез театр тамашалары көстәрирдиләр. Тамашаларын фәсилаләриндә Гурбан Пиримов вә Саша Оганезашвилинин мұшәјиәти илә Чаббар Гарјағды оғлу охујарды. Чаббар Гарјағды оғлу бәзән өз сәнәт достларыны — Әләскәр Абдуллајевни, Кечәчи оғлу Мәһәммәди, Ширин Ахундову, Арсен Јарамышеви Балаханы клубуна чағырар, јохсул тәләбәләрин вә мәктәбин бәзи елтијачларыны өдәмәк үчүн онларын хејринә концертләр тәшкил едәрди.

XX әсрин әввәлләриндә «Граммәфон», «Спорт-Рекорд» вә «Екстра-фон» аксионер чәмијјәтләри ханәндәләрин сәсләрини гәзанч мәгәсди илә граммәфон валларына јазыр вә әһали арасында јайырдылар. О заман Јахын вә Орта Шәргдә, Гағғазда ән мәшһур бир ханәндә кими шәһрәт гәзанмыш Чаббар Гарјағды оғлу 1906—1912-чи илләрдә «Спорт-рекорд» вә «Граммәфон» аксионер чәмијјәтләринин дэ вәтилә Гурбан Пиримов вә Саша Оганезашвили илә бирликдә Кијев, Москва вә Варшава шәһәрләринә кедәрәк сәсини граммәфон залына салдырмышды.

¹ Чәлилбәј Бағдадбәјов. Гарабаг ханәндәләри һаггында хатирә (әлјазмасы). Азәрбајҗан ССР Мәдәнијјәт Назирлијинин Мәмәриг вә Ичәсәнәт Институту архив, говлуг № 149.

¹ И. Абдуллајевин хатирәләриндән (хатирә китабын мүәллифиндәдир). — *Ред.*

Чаббар Гарјағды оғлунун жаратдығы жөн мусиги үчлүгү (солдан) Чаббар Гарјағды оғлу, Гурбан Пиримов вэ Саши Оганезашвили (Баки, 1905-чи ил).

Чаббар Гарјағды оғлунун «Спорт-Рекорд» фирмасы тэрэфиндэи жазылмыш валы сатыша бурахылмышды. Бундан элаво, фирма граммафон валларынын каталогуну китабча шэкиндэ бурахараг эһали арасында жаырды. Бу китабын сэнифэлэриндэ охујан ханэндэлэрин шэкиллэри, вала жазылмыш муғам вэ тэснифлэрин адлары, каталог нөмрэлэри көстэрилмишди.

Чаббар Гарјағды оғлу сэсини вала жаздыраркэн, классик Шэрг вэ Азэрбајчан муғамларынын һамысыны вэ бу муғамларын тэснифлэрини бөјүк мэхарэтлэ охумушдур. Халгымызын мусиги тарихиндэ «Күрдү-шаһназ», «Мәнсуријјэ», «Маһур» вэ хусусилэ «Һејраты»ны Чаббар Гарјағды оғлу гэдэр мисилсиз мэхарэтлэ охујан икинчи бир ханэндэ олмамышдыр; онун сэсиндэки мүбариз руһ, эзэмэт вэ никбинлик инсан-нын гэлбиндэ хош һисслэр ојадыр, кэлэчэјэ инам һисси ашылајырды. Сэјид Шушински гејд едирди ки, Чаббар охујанда елэ бил гүвэтлэи бир даг чајы дашараг алэми селэ-суја бурујуб габагына гатырды.¹

Чаббар Гарјағды оғлу классик муғамлардан «Бајаты-Шираз», «Орта маһур», «Чаһаркаһ», «Раст», «Мирзэ Һусејн секаһы»ны, ритмик муғамлардан исэ «Симаји-шэмс», «Мани», «Гарабаг шикэстэси», «Араз-бары», «Әфшары» вэ башга муғамлары бөјүк зөвглэ охујарды. Бунлар-дин элаво о, гэдим Азэрбајчан маһныларындан «Кэлин кедэк даш алтына кэмэјэ», «Көзүм јашына таб етмэз», «Дамыныздан дамчы дүшэр», «Галалыјам галалы» вэ «Гарғамышам»ы сон дэрэчэ лирик тонда ифа едэрди.

Чаббар Гарјағды оғлу 1912-чи илдэ Варшавадан гајыдаркэн Москвада Кечэчи оғлу Мэхэммэд, Давуд Сэфијаров, Мэхэдэ: Мэммэд Фэрзэлијев, Гурбан Пиримов вэ Саши Оганезашвилинин иштиракы илэ «Шэрг консерт»и вермишди.¹ Москва тамашачылары «Шэрг консертлэри»нэ бөјүк мараг көстэрдийиндэн һәмнин консертлэр бир нечэ дэфэ тэкрар едилмишди. Консертлэрдэ ифачылар сэнэт нүмунэлэри кестармиш вэ бөјүк шөһрэт газанмышдылар.

Чаббар Гарјағды оғлунун рэһбэрлик етдији сазэндэлэр дэстэси бир аја гэдэр Москвада галараг, орада јашајан гағгазлыларын тој шэнликлэриндэ, зјајафэт салонларында чыгыш етмишди. Ч. Гарјағды оғлу һом дэ о заман Москва консерваторијасында тэлэбэ олан Үзејир Һачыбэјовун шэрэфинэ кечэлэр кечирмиш вэ һэмин кечэлэрдэ јыгылан пуллары кэнч бэстэкарын еһтијачына сэрф етмишди.

* * *

Чаббар Гарјағды оғлу Һачы Һүсү, Бүлбүлчан, Мэхэдэ Исн кими зэнкин јарадычылыг јолу кечмиш сэнэткарлардан биридир. О, һэр шејдан эввэл бөјүк муғам устасы иди; муғаматын инчаликлэрини, онун тэһникасыны дэриндэн билирди. Ч. Гарјағды оғлу һэр бир муғамын спесифик хусусијэтини вэ мүхтэлиф һиссэлэрини мэхарэтлэ охујар вэ бу һиссэлэрдэн бир-биринэ кечмэк үчүн тэснифлэрдэн бөјүк усталыгта истифадэ едэрди. Мэсэлэн, Гарјағды оғлу «Бајаты-Гачар» муғамыны чох орижинал бир шэкилдэ, мэхз Азэрбајчан муғамынын хусусијэтлэринэ эсасэн охујурду. «Күрдү-шаһназ» вэ «Дэшти»ни сон дэрэчэ лирик тонда, өзүнэмэхсус элаво зэнкулэлэрлэ динлэјичилэрэ чатдырарды. Бөјүк ханэндэ «Чаһаркаһ» муғамыны охујаркэн гејри-ади бир усталыгта бир нечэ формада сүрэкли зэнкулэлэр вурараг, дэсткаһын эн чэттин кедиш-кэлиш јолларыны орижинал тэрзэдэ мэхарэтлэ кэзнишэрди.

Ислам Абдуллајев хатирэлэринин бириндэ гејд едир ки, Чаббар кими «Мәнсуријјэ» охујан икинчи бир ханэндэ көрмэмшишэм.²

Гочаман ханэндэ бу сөзлэри тасадүфэн демирди. «Мәнсуријјэ»ни ифа етмэк ханэндэдэн бөјүк усталыг тэлэб едир. «Мәнсуријјэ»дэн сонра исэ «Мәнсуријјэ»нин зэрби — «Үззал» һиссэс кэлир. Бу һиссэлэр чох јүксэк зил сэслэ охунмалыдыр. Белэ сэсэ малик олмајан ханэндэ бу муғамы охуја билмэз. Лакин Чаббар Гарјағды оғлу «Мәнсуријјэ»ни охујаркэн, ханэндэлэрин тэбиринчэ десэк, елэ көзэл јоллар, елэ үсүллар тапыб сечэрмиш ки, тарчаланлар чашыб өзлэрини итирэрмишлэр. Бунун нэтичэсиндэ бэзэн мэхшур тарзэнлэр белэ Чаббар Гарјағды оғлу илэ ајаглашмагда чэтинлик чөкэрмишлэр. Мэхз буна көрэ дэ Чаббар Гарјағды оғлу «Мәнсуријјэ»ни вэ зил сэслэ охунан бэзи муғамлары каманчанын мушајнэти илэ ифа едэрмиш.

Чаббар Гарјағды оғлу һэмнишэ дэрин мэмунду лирик гезэллэр охујарды. Чаббар тэкчэ Азэрбајчан дилиндэ дејил, һом дэ Һафизин, Сэдинини, Фүзулинин фарс дилиндэ јаздыглары гезэллэри бөјүк мэхарэтлэ,

¹ «Коммунист» газети, 29 апрел 1929-чу ил, № 97.

² «Әдәбијат вэ инчэсэнг» газети, 1 апрел 1961-чи ил, № 12.

¹ Бах: «Азэрбајчан муэллими» гзети, 17 ијул 1960-чы ил, № 57.

اخيستم نيماشاسي

برگزيو، باهوراوان، سوره، و بيره و سوره و سوره

او خيرين جنتن شهيد قور ماغللو جتان

قل اباغديف ترلزن شيرين آخوندان

غلي ملبوق، آرتيست جليلريك بغداد

بگورف تحت نظارتينده

ورد جنتين آهنگون و غايون و غايون و غايون

تئاتر جاببارلاردا

بغداد 16-10 جنت

КОНЦЕРТЪ

ДЖАББАРА КАРААГДІВВА

Ширин Ахундова и Кулия Алиева

БАГДАДВЕКОВА

«ЛИВО ПАШИНО» и «ФЕРУХЬ ШИРИ»

«РАБАД ТИКА» и «ПРОТ»

1911

Σ Ц У Г Р Α

Чаббар Гарјагды оглунун Ирѳван шѳрѳнинде вердији концерттин програмы (16 ијун 1911-чи ил).

(«Кѳнчлик ѳхтинѳ о шѳх маликдир ки, сѳнѳ јахындыр. Гочалмаз о, чўнки бешиштдѳдир»).

Чаббар гѳзѳли ахыра кими охуудга фарс гонагларында ѳѳрѳрѳли бир мараг вѳ ѳѳрѳкѳт ојаныб, санки Чаббарын агзындан чыхан ѳѳр бир сѳзү тутмаг, удмаг вѳ гучагламаг истѳјирдилѳр. Гонаглар Чаббары динлѳдикѳ елѳ бѳл ѳзлѳрини Бакуда тојда дејил, бѳлкѳ алѳми-лаћутиде, шѳр ѳлѳминде һисс едирдилѳр. Чаббар охуудгача бајагдан ѳда вѳ вўгарла отуран гонаглар, мѳчўзѳли сѳсин рунверичи нашѳсиндѳн мѳст олан кими ѳзлѳрини сахлаја билмирдилѳр. Намынын нѳзѳрини чѳлб едѳчѳк халда баркдѳн «барѳкаллаћ», «сѳд нѳзѳр аѳарин», («јүз мин аѳарин») «мўкѳррѳр» (бир дѳ, бир дѳ) «гурбѳне ешгѳт» (ешгина, нѳвѳсинѳ гурбан) сѳзлѳри илѳ бѳјүк устады алгышлајырдылар.

Тој саһибѳ һачѳ бу вѳзѳјјѳтѳ бахыѳ фѳхрлѳ саггѳалыны тумарлады. Кичик бир тѳнѳффуслѳ фарс гонаглары илѳ мѳн дѳ артырмаја чыхыб бир алдым аралы дајандым. Бунларын арасында 65—70 јашларында бир нѳѳѳр вар иди ки, һамысы онула чѳх нѳрмѳтлѳ дѳнышырды. Го-

ширин бир аћнѳклѳ охуярды. Чаббар Гарјагды оглу ѳѳр мугама ујуну гѳзѳл ахтарыб сечѳр, ханѳнѳлик сѳнѳтинѳ бѳјүк гајгы вѳ һѳссаслыгла јанашарды. Бу һагда Чѳлийбѳј Багдадбѳјѳв мараглы бир һадисѳ сѳјлѳјир:

«Бир дѳѳѳ Бақынын «Ичѳришѳ-ћѳр»индѳ бир дѳвлѳтли тачир ѳз оглуна тој едирди. Гонаглары арасында 10—12 фарс тачири дѳ вар иди. Чаббар вѳ ики нѳѳѳр гејри ханѳндѳ бѳ мѳчлисдѳ охујурду. Дѳвѳлчѳ ханѳнѳнин бири «Шур» мугамыны охуудугда, фарс гонагларынын ѳзүндѳ бир наразылыг кѳрүндү. Сонра бир-бири илѳ чѳх јавашдан дѳнышыб дедилѳр: «Кѳрѳсѳн мусигини билмѳјѳн адам нијѳ ханѳндѳлик едир». Дикѳри исѳ фарс сѳрмајѳ-дарларына мѳхус гудурганлыгла: «Бунлар тўрдјүрлѳр, мусигинин назик јѳрлѳрини, һиссѳларини билмѳзлѳр» дејѳ чѳваб верди. Мѳн ѳзүмү билмѳмѳзлийѳ вѳруб бир сѳз демѳдим. Тој саһибѳ һачѳ гонагларын ѳзүндѳки наразылыгы кѳрүб Чаббарын охумасыны ханѳни етди.

Чаббар «Маһур-ћинди» дѳсткаһыны башлајараг Сѳднинн мѳшур вѳ «Маһурѳа ујуну бу гѳзѳлини охууду:

Бѳхте-чѳван дарѳд он ке, бе то гѳрин ѳст
Пир нѳкѳрдѳд ке, дѳр беһиштѳ берин ѳст.

ча, Чаббардан сѳћбѳт ачыб һаралы вѳ ады нѳ олдуғуну сѳрушдугда, мѳн ханѳнѳнин Чаббар Гарјагды оглу олдуғуну сѳјлѳдим. Бунлар мѳнѳн фарсча дѳнышмағымдан шад олуб Чаббар барѳсиндѳ чѳхлу суаллар вердиллѳр. Бир гѳдѳр сѳћбѳтѳн сонра мѳлүм олду ки, гѳча фарс мусигишўнассылдыр, Иранын бѳтўн ханѳндѳлѳри онун мѳчлисидѳ олур. Гѳча Чаббарын ким олдуғуну билдикдѳн сонра дѳди: «Мѳн елѳ дүшүнүрдүм ки, даћа Ширазлы ѳлиѳдѳн сонра дўнајада бир елѳ сѳсѳ вѳ усталыга тѳсадүф етмѳјѳчѳјѳм. Амма мѳлүм олду ки, мѳн јанылышам... Белѳ бир ханѳндѳ, вѳзү дѳ тўрк, машаллаћ... Дикѳри чѳвабында дејѳ: Бѳли, ага?

ћѳр бишѳ кўман маћѳр ки, халист,
Шајѳд ки, пѳланк хўфта бѳшѳд'.
(ћѳр мѳшѳјѳ елтијѳтѳсыз кирмѳ
Бирдѳн орада јатмыш пѳлѳнк олар)

Ч. Гарјагды оглу һѳмишѳ динлѳјичилѳр гаршысында зѳнкин вѳ орижинал репертуарла чыхыш едѳрди. Мараглы бурасыдыр ки, Чаббар Гарјагды оглу ермѳни, кўрчү, лѳзки, тўркмѳн вѳ ѳзбѳк диллѳриндѳ дѳ маћнылар охуярды. Мѳсѳлѳн, о, Ермѳнстанда чыхыш едѳркѳн Азѳрбѳјѳдан маћныларындан «Кўлѳ-кўлѳ», «Мѳнѳ нѳ олду» вѳ саир маћнылары ермѳни дилиндѳ дѳ охумушдур. Гардаш ермѳни халгы Чаббар Гарјагды оглуну динлѳркѳн онун ичѳ бир тонла иѳа етдији «Мѳнѳ нѳ олду» маћнысыны охумағы ондан дѳѳлѳрлѳ ханѳни едѳрмишлѳр. Ч. Гарјагды оглу маћнынын бѳ сѳзлѳрини ермѳнчѳ дејѳрмиш:

Сарѳ чѳкмѳн јуртылысын,
Чаным сѳндѳн гуртулусын.
Мѳндѳн башга јар сѳвсон
Ширин дилин тутулусын.

Бу сѳзлѳри ешидѳн динлѳјичилѳр «Бир дѳ, бир дѳ», «Сағ олсун Гарабағ», «Јаша, Чаббар кирвѳ» дејѳрѳк ону һѳрѳрѳтлѳ алгышламышлар. Бу маћны сонралар ермѳни мўгѳннилѳри тѳрѳфиндан «Ангут ах-чѳк» («Инсѳфсыз гыз») ады алтында охунмушдур. Бунлардан ѳлавѳ Ч. Гарјагды оглу «Мајрик чан» («Ана чан»), «Хабаремјес» («Хѳбѳрмин вар»), «Сарн ахчѳк» («Дағ гызы») вѳ саир ермѳни халг маћныларыны чѳх мўвѳффѳјјѳтлѳ охумушдур.

Чаббар Гарјагды оглу тој мѳчлислѳринѳ вѳ концерт гастролларына кедѳркѳн, о јѳрлѳрдѳ ајларла галмага мѳчбур олармыш, чўнки халг онун охумағындан дојмазмыш.

Чѳлийбѳј Багдадбѳјѳв Ч. Гарјагды оглу һаггында мараглы бир ѳһѳлат да нагыл едир:

«1911-чи илдѳ мѳн Ирѳвѳнда јѳрли һѳвѳскарлар илѳ театр верирдин. Јѳј фѳслинин ѳвѳлинде Чаббар, тарчалан Ширин Ахундов вѳ кѳманчачѳ Гулу Ирѳвана кѳлдилѳр. Мѳн Чаббары кѳрмѳјѳ кѳтдикѳ онун

¹ Чѳлийбѳј Багдадбѳјѳв. Гарабағ ханѳндѳлѳри һаггында хатирѳ (ѳлѳзѳмалары). Азѳрбѳјѳдан ССР Мѳдѳнијјѳт Назирлийи, Меѳмарлыг вѳ Ичѳсанѳт Институтунун архи-ви, говлуг № 149.

Чаббар Гарјагды оғлу Азәрбајҗан мусигичиләри арасында (солдан отураңлар): Гарјагды оғлу, Давуд Сәфијаров, Мәшәди Мәммәд Фәрәзлјев, Кәчәчи оғлу Мәһәмәд; (ашағыда) Гурбан Пиримов вә Саша Оганезашивили; (аҗаг үстә дураңлар) «Спорт-рекорд» фирмасының сәһибләри. (Варшава шәһәри, 1912-чи ил).

җанында Чүмшүд адлы бир гоча ханәндә вар иди. Чаббар мәзкур Чүмшүдүн нәфинә олараг бир концерт верәчәјини сөјләјиб, афиша һазыр етмәји мөндән хәһиш етди. Сабаһы күнү ахшам «Чанполадовун театрында» Чаббарын өз дәстәси илә концерт вермәк афишасы јанышдырылдыгыда бир саатын ичәрисиндә билетләр сатылыб гуртарды. Ахшам өмрүмдә көрмәдијим бир һадисәсини шаһиди олдум. Билетсиз галмыш минә гәдәр тамашачы билет тәләб едирди. Намыдан артыг узәг кәндләрдән кәлмиш ермәни кәндиләри нәгд олараг билет истәјдиңләр. Чох зәһмәтдән сонра театрын јәј бинасында Чаббарын икинчи консертини е'лан етдим. Сабаһы кечә әввәлкиндән дә артыг адам кәлдијиндән бу дәфә нә едәчәјими билмәдим. Билет вә јер олмадыгы үчүн бајырда галанларын е'тиразы һиддәтә, ачыға чеврилди. Чаббар өзү сәфалы «Хүррәм» булагынын әтрафында охујачагыны е'лан етдикдә, күтләни элиндән хилас олду. Концерт кечәләриндә динләјинчләри 95 фанзи ермәниләрлә азәрбајҗанлылар иди. Чаббар һәмин кечәләрдә оқумасы илә һәр ики миәләти һадисз дәрәчәдә шад етди. Онун ермәни дилиндә охудуғу «Крунг» («Дурналар») нәгмәси шадлыг вә һейрәтин гирвәси иди. Бир күн сонра Хачатуров фамилијалы бир мүхбир јерли зәветләрдә Чаббары лајигинчә тә'риф едиб, мөгәләсини бу чүмләләрлә

битирмишди: «Чаббар Гарјагдынын ән жүксәк вә шөһрәтли ханәндә олмағына шүбһә ола билмәз. Онун ермәни дилиндә охудуғу нәгмәләрдә азәрбајҗанлылыг аксенти һисс олунмурду. Бу исә Чаббарын ән мүстәсна истә'дад сәһиби олдуғуну нсәбат едир. Чаббар Гарјагды оғлу инсанларын руһуну чәлб едиб истәдији гәдәр һөкм едә билә.»¹

1916-чы илдә «Пирон» гардашлары нефт ширкәтинини пулу илә Ибраһимбәј Мусабәјовун «Нефт вә милјонлар сәлтәнәти» романы әсәсиндә Бақыда илк бәди Азәрбајҗан кинофилми чәкмишди. Филмдә баш ролда мәшһур Азәрбајҗан артисти Һүсәјн Әрәблински ојнамышды. Кино ширкәтинин сәһибләри Чаббар Гарјагды оғлуну көркәмли бир ханәндә кими филмдә чәкилмәк үчүн дәвәт етмишдиләр. Филмдә Чаббар Гарјагды оғлу охумуш, һәм дә сәзәндәләрин хорунә рәһбәрлик етмишдир. Бу филм Загафгазијанын кино-театрларында бөјүк мүвәффәғијјәт газанмышдыр.

* * *

Азәрбајҗанда Совет һакимијјәти гурулдугдан сонра Чаббар Гарјагды оғлунун һәјәтиндә јени дөвр башланды. О, бөјүк ингилаби чарпышмалар һесабына газанылмыш Октјабр ингилабы наһиллјәләрини горумаг вә јени һәјәт уғрунда үмүххалг мүбаризәсинә гошулмагла габагчыл мәдәнијјәт устасы олдуғуну сүбүт етди. Гарјагды оғлу өз сәһити илә кәчч Совет Азәрбајҗанына көмәјә кәлди. О, Азәрбајҗанда Совет һакимијјәтинин гәләбәсини мөһкәмләндирмәк мөгсәди илә тәшкил едилмиш «Тәблиғат бригадасы»нын фәал иштиракчысы олду. Чаббар Гарјагды оғлу 1920—1923-чү илләр әрзиндә бу бригада илә бирликдә Көјҗәј, Агдаш, Товуз, Кәдәбәј, Губа, Кәччә вә с. рајон вә шәһәрләрә кедәрәк концертләр вермиш, апарылан тәблиғат ишиндә бөјүк фәәлијјәт көстәрмишдир.

Чаббар Гарјагды оғлу Азәрбајҗан Дөвләт Консерваторијасынын илк тәшкилатчыларындан бири олмушдур. О, классик мусигин дәрә дәрәжәк, вар гувәсини јени мусиги кадрлары, хусусилә кәчч ханәндәләр јетишдирмәк ишинә һәер етмишдир.

Чаббар Гарјагды оғлу Мүслүм Магомајев адына Азәрбајҗан Дөвләт Филармонијасында вә Радио берилмишләрә гдәрәсиндә узун мүддәт солистик етмиш, ејни заманда Азәрбајҗан Дөвләт Консерваторијасынын елмы-тәдғигат кабинетинини мәсләһәтчисин олмушдур. Јарым әсрдән артыг бир дөврдә топладығы 270-дән артыг халг маһнысыны вә мусиги парчаларынын һәмин тәдғигат кабинетинә верәрәк, Азәрбајҗан халг мусигисини фондуно зәнкинләшдирмишдир. Онун 30-дан чох маһнысы көркәмли бәстәкарларымыз Үзәјир һачыбәјов вә Мүслүм Магомајев тәрәфијндән нота салынмышдыр.

Чаббар Гарјагды оғлу опера вә оперетта јазан бәстәкарларымыза јахындан көмәк едәрди.

¹ Чәлибәј Багдадбәјов. Гарабаг ханәндәләри һағында хәтрә (әлҗазмасы). Азәрбајҗан ССР Мәдәнијјәт Назирлији Мәмарлағ вә Инчәсәнәт Институтиунун архиви, говулу № 149.

Мәшһүр совет бәстәкары Р. М. Глиер «Шаһсәнәм» операсыны бәстәләмәк үчүн 1923-чү илдә Бақыя кәлир. Глиер һәлә операнын мусигисини язмаздан әввәл Азәрбајчан халгынын әнкин мусигисини хусусийәтини дәриндән өйрәнир. Бу ишдә Чаббар Гарјағды оғлунун вә онун сәнәт јолдашы көркәмли тарзән Гурбан Пиримовун бәстәкара бөјүк көмәји олмушды.¹

Чаббар Гарјағды оғлу бир чох гәдим Азәрбајчан маһны вә тәснифләрини («Аразбары», «Шикәстә», «Ашыгларын јарышы») Гурбан Пиримовун мүшәјәти илә дәфәләрлә бәстәкар үчүн охумушдыр. «Шаһсәнәм» операсынын јаранмасында Р. Глиерә хусуси бир марагла көмәк етдијинә көрә Азәрбајчан ССР Мәркәзи Ичранјә Комитасы Чаббар Гарјағды оғлуну Фәхри Фәрманла тәлтиф етмишди. Бәстәкарын өзү исә Чаббар Гарјағды оғлуна миннәтдарлығыны билдирәрәк «Бакински работчи» гәзиндә јазмышды: «Операда истифадә етдијим маһныларын, демәк олар ки, һамысы Азәрбајчанын гәдим маһныларыдыр вә буналары мәнә мәшһүр ханәндә Чаббар Гарјағды оғлу вермишдыр».²

Бөјүк Фирдовсинин мин иллик јубилеји мүнәсибәти илә Ч. Гарјағды оғлунун тәртиб етдији алты классик мусиги парчасы нота салынараг чап едилмишдыр. «Әдәбијат гәзети» 1935-чи ил 11 ијун тарихли нөмрәсиндә бу һагда јазырды: «...Олдуғча нәфис шәкилдә чап едилмиш бир парчаларын нәинки биздә (Азәрбајчанда. — Ф. Ш.), бәлкә бүтүн Шәрг мэдәнијјәти аиләсиндә бөјүк ролу вардыр».³

Чаббар Гарјағды оғлу халг мусигисини ән көзәл нумунәләри олан тәсниф вә маһныларын топланмасына хәстәс һәссәслыгла јанашмышдыр. О, 1934-чү илдә алты ај мүддәтиндә профессор Бүлбүлүн рәһбәрлик етдији «Азәрбајчан мусигисини өйрәнән елми кабинетә» 220 халг маһнысы, тәсниф вә 70-ә гәдәр халг мусиги парчасы вермишдыр. Гарјағды оғлу һәмин маһны вә тәснифләри көһнә досту тарзән Гурбан Пиримовун мүшәјәтилә охумушдыр. Чаббар Гарјағды оғлунун ифа етдији 300-ә гәдәр маһны вә тәснифи профессор Бүлбүл фоноваликә јазмыш, бәстәкар Сәид Рүстәмөв исә нота көчүрмүшдыр. Чаббар Гарјағды оғлу тәрәфиндән фоноваликә көчүрүлмүш 50 халг маһнысы 1938-чи илдә Азәрбајчан мусигисини өйрәнән елми кабинет тәрәфиндән «Азәрбајчан халг нәғмәләрин» башлығы алтында ајрыча китаб шәкилиндә чап едилмишдыр. Китабада маһныларын мәтн Азәрбајчан вә рус дилләриндә верилмиш, һәр маһнынын нот јазысы да көстөрүлмишдыр. Бу китабинди белә өз әһәмийәтини итирмәмишдыр. Профессор Бүлбүл һәмин китаба јүксәк гүјмәт верәрәк јазмышдыр: «Елми тәдигат мусиги кабинетси тәрәфиндән нәшр едилән «50 ел маһнысы мәчмүәси» Азәрбајчан ССР халг артисти, орденли Чаббар Гарјағды оғлунун 1934-чү илдә охудуғу нәғмәләрин аңаг бир һиссәсиндир. Јашынын чох олмасына бахмајараг, бу вахта гәдәр профессионал устад олан ханәндә Гарјағды оғлунун јадинада бир сыра халг маһныларынын бүтүн хусусийәтләри —

тәзәлији вә колоритини орижиналлығы һәлә дә галмышдыр. Бу мелодиялар Азәрбајчан милли маһны формаларыны әһәтә едир.

Һәмин мәчмүә мусиги ичтимаийәти вә бәстәкарлар үчүн бурахламышдыр. Онлар ајры-ајры маһныларын үзәриндә ишләмәк вә мухтәлиф формалы мусиги әсәрләриндә булардан истифадә етмәк үчүн бу мәчмүәдә гүјмәтли материал тапа биләрләр».¹

1934-чү ил мај ајынын 30-да Тбилисидә Загафгазија халгларынын ичнәсәнәт олимпиадасы ачылды. Халг јарадычылығыны даһа да инкишаф етдирмәк мәғсәди илә тәшкил едилмиш бу олимпиада Загафгазија халгларынын мэдәни инкишафында бөјүк тарихи һадисә иди. Олимпиадада 17 миллиәт тәмсил едән 1900 нәфәр иштирак едирди. Олимпиада дөрд күн давам етди. Бураја Загафгазијанын ән мәшһүр ханәндәләри, көзәл чалгычылары вә рәгс усталары дөвәт едилмишди. Олимпиадада бөјүк мүвәфғәгҗиләтлә чыхыш едән 74 јашлы Чаббар Гарјағды оғлу биринчи мукафата лајиг көрүлмүш вә Загафгазија Мәркәзи Ичранјә Комитәсинин биринчи дәрәчәли Фәхри Фәрманы илә тәлтиф едилмишди. О дөврүн мәтбуатында Чаббар Гарјағды оғлу һагғында јазышы рәјләр јазылмышды.²

1935-чи ил мартын 31-дә М. Әзизбәјөв адына Азәрбајчан Дөвләт Драм Театрынын бинасында Чаббар Гарјағды оғлунун анадан олмасынын 75 иллик јубилеји кечирилмишди. Кечәдә јазычы һачыбаба Нәзәрли мәшһүр халг ханәндәсинин һәјәт вә јарадычылығы һагғында кениш вә мәзмунлу мәрузә етмишди.

Рәсми һиссәдән сонра бөјүк «Шәрг концерти» олмушды. Һәмин кечәдә јубиләрдән башга Азәрбајчан ичнәсәнәтнини ән јакшы нүмәјәндәләри һ. Сарабски, Гурбан Пиримов, һ. һачыбабабәјөв, Я. Кәләнтәрли, Ч. Тальшынскаја, С. Гачар вә А. А. Ионесјанын идарәси алтында биринчи Азәрбајчан Шәрг оркестри да чыхыш етмишдиләр.

Тәнтәнәли јубилеј кечәсиндә Чаббар Гарјағды оғлуна халг артисти ады верилмәси мүнәсибәти илә Азәрбајчан Халг Комиссарлары Шурасынын гәрары охунмуш, јубилјара 1.500 манат мукафат, пианино, патефон, гызыл саат вә с. гүјмәтли һәдјијләр верилмиш, шәхән тәгаүд тәјин едилмишди.

Азәрбајчан Халг Маариф комиссары Мүсејиб Шаһбазов јолдаш јубилеј мүнәсибәтилә Чаббар Гарјағды оғлуну тәбрик етмишдыр:

«Чүмһуријјәтин халг артисти Чаббар Гарјағды јолдаша!

Мусиги ичнәсәнәти чәһнәсиндә фәалијјәтининин 60 иллик јубилеји мүнәсибәти илә Сизи тәбрик едирәм. Вокал ичнәсәнәтинин ән јакшы вә ән көһнә нумәјәндәләриндән бири олараг, Сиз өз һәјәтанызын 60 илн әрзиндә халг мэдәнијјәтинин инкишафына, һәмчинини кәч кадрлар јетмиширилмәсинә бөјүк гүввә вә енержи сәрф етмишсиниз.

¹ «Правда» гәзети, 8 апрел 1938-чи ил, № 97.

² «Бакински работчи» гәзети, 1 мај 1934-чү ил, № 102.

³ «Әдәбијат» гәзети, 11 ијун 1935-чи ил.

¹ «Азәрбајчан халг нәғмәләрин». Баки, 1938, сәһ. 4.

² Бах: «Коммунист» гәзети, 3 ијул 1934-чү ил, № 129.

Орденли Чумhurijjetин hokymeti тeрeфиндeн Сизe Халг артисти ады верилмасы мунасибети илe Сизи тeбрик eдeрeк, узун иллeр жашаманызы вe кeлeчeк фeалиjjetиниздe мувeффeгигjjetлeр газанманызы арзу eдирeм.

АСШЧ Маариф комиссары
М. Шаббаров¹

Совет hokymeti халг артисти Чаббар Гаржагы oглунун узун иллeр сeмeрeрли жарaдычылыг фeалиjjetини вe онун мусиги мeдeниjjetимизин инкишафындакы eлмeз хидмeтлeрини нeзeрe алараг, ону «Шeрeф Нисаны» ордени илe тeлтиф eтмишдир.

Чаббар Гаржагы oглунун жарaдычылыгы чoxчeнeтли иди: o ханeндe, бeстeкар вe шаир кими дe таныырды. Онун поетик жарaдычылыга мeйли кeнч жашларыннан башланмышды. О, кичик шe'рлeр, сонралар исe гeзeллeр жазмышдыр. Онун «Вар» рeдифли мeшхур гeзeли ханeндeлeр тeрeфиндeн севилe-сeвилe oхунмушдур:

Салды жарым узунe зулфун, eчeб пурчeми вар,
Бу нe ишвe, бу нe гeмзe, нeчe кeр чам-хeми вар.
Кaн кулур, кaн данышыр, гаш-кeз aтыр мeхлугe,
Дили-ушшаги жыгыб дeстинe, чамн-чeми вар.
Eтри-тавусу кими чeтри вурур нeр жанe.
Нeр сураhинe баханда дeжeсeн бир кeми вар.
Узу кулдур, додагы пустe, дили бадам ичи,
Кeрeсeн бир бeлe жары оланын нe гeми вар.
Eлдурур, кaни дирилдир, женe билуш eдир,
Буну Мeрjамди доган, жохса ки, Иса дeми вар.
Саласан агзына луму кими пустанларыны,
Бир доюнча эмeсeн, aн нe жaxшы тeми вар.
Eј кeзeд, рehm eлe Чаббарe гоча вахтында
Гашларын таги eјибдир, дeмe гeдди-хeми вар.

Чаббар Гаржагы oглу тeсниф наваларында олан бир чox шe'рлeри јенидeн ишлeмиш, онларча маhнынын мeтнини жазмышдыр. Бу тeсниф вe маhнылардан «Мeмeлeр», «Истeканын дешилсин», «Каш ки, бeрaм олмајaды», «Мeни дeври-фeлак», «Тифлисин јоллары», «Нахчыванын кeдијиндeн ашeјдим», «Галалыјам галалы», «Гарабагда бир дeнeсeн», «Aj ајагында мeси вар», «Кeлин кeдeк Дашалтына кeзмeјe» вe с. кeт-тeрмeк олар.

Онун хуcуси бир мeнaрeтлe бeстeлeдији «Ирeвaнда хал галмады» маhнысы диллeр eзбeри олмушдур. Бу кeзeл, сон дeрeчe лирик тондe сeслeнeн маhнынын мараглы бир тарихи вардыр.

Ирeвaн шeнaринин варлы сакинлeриндeн бири Чаббары oглунун тој мeчлисинe дe'вeт eдир. Тојун ахырынчы кeчeси yмуми гaјда yзрe «Eзyндeнбeј» тe'рифлeнмeли иди. Она кeрe дe Гаржагы oглу «Тојун тe'риф» маhнысыны охујур вe «бeји» тe'риф eдир.

«Eзyндeнбeјин» тe'рифини eшидeн гызын атасы наразы халда ханeндeјe дeјир:

«Нефт вe милјонлар сeлтeнeти» кинофильмидeн Чeлилин тоју. (Шeкилдe, сaг-дан) каманчачы Мeшeди Гулу, тарзeн Гурбан Пиримов, ханeндe Чаббар Гаржагы oглу (ортaда солдан 6-чы) Hуceји Eрбeлински.

— Бeс мeним гызымы нијe тe'рифлeмeдин?
Чаббар бeлe кeзлeнилмeз суалдан нeч дe нарахат олмајыб чаваб вeрир:

— Eмиoғлу, адeт бeлeдир, тојда кeлини јох, бeји тe'рифлeрлeр.

Гызын атасы:

— Нијe, кeлинин бeјдeн нeји аскиндир?

Гызын атасынын бу сeзлeрини eшидeн мeчлис eшли кyлyшyр.

Лaкин Чаббар Гаржагы oглу гызын атасынын пeрт олдуғуну нe-зeрe aлыб диллeнир:

— Јахшы, иш ки бeлe олду, кeлини мeчлисe чaғырын, мeн дe ону кeрyб тe'риф eдим.

Чаббарын бу сeзyндeн гызын адамлары хиддeтлeнирлeр:

— Бeлe адeт јохдур ки, гызы мeчлисe дe'вeт eдeсeн — дeјe гызын атасы да eсeбиллeшyр.

Чаббар чox сакит вe мyлајим халда дeјир:

— Oнда гызын нишанeлeрини дeјин, мeн дe она маhны гошум.

Дeјирлeр ки, гызын yзyндe гоша халы вар. Буну eшидeн Гаржагы oглу тарзeнe мyрaчиeтлe:

— Гурбан, тары кeтyр далымча кeл!

Гаржагы oглу бeдaхeтeн гызын шeрeфинe бу маhныны гошур:

Ирeвaнда хал галмады,
O хал нe халдыр, yзe дyздyрмyсeн?
Дe кeрyм нe халдыр гоша дyздyрмyсeн?

¹ «Коммунист» гeзeти, 9 апрeл 1935-чи ил, № 82.

Даһа мөндә чан галмады.
О хал нә халдыр, үзә дүздүрмүсән?
Де көрүм нә халдыр, гоша дүздүрмүсән?
Хал мәнни,
Яр мәнни,
Ихтияр мәнни.
Халга нә борчдур, үзә дүздүрмүшәм?
Ярым деибдир гоша дүздүрмүшәм.

Маһны мәчлисә һејран едир. Гызын атасы да разылыгла күлүмсә-
јир. Памя ханәндәни алгышлайыр.

Јени социализм гурулушундан илһам алан Чаббар Гарјағды оғлу
мүасир мөвзуда да шәрләр јазмышдыр. Онун «Бакы», хүсуслә мәш-
һур ламбғ устасы Бәсти Бағырова һаггында јаздығы маһнылар дил-
ләр әзбәри олмушдур.

Чаббар Гарјағды оғлу ханәндәлик сәнәтиндә јени мөрһәлә ачмыш-
дыр. Халгымызын зәнкин мусиги ирсиндән бачарыгла истифадә едән
Чаббар Гарјағды оғлу кечмиш ханәндәләрдән фәртли олараг, Низамини,
Фүзулинин, Закирин, Вагифин, Сейид Әзим Ширванинин вә Натә-
ванын шәрләриндән истифадә едиб, фарс тәснифләринин әвәзинә Азәр-
бајчан дилиндә тәснифләр охумаға башламышдыр. Бунун башлыча
сәбәби исә сәнәткәрын әдәбијатымызы јашы биһмәси вә халга јахын
олмасы иди. Бир чох ханәндәләр (Малыбәјли Һәмид, Забул Гасым,
Ислам Абдуллајев) Чаббарын јолу илә кедәрәк, биһаваситә Азәрбај-
чан шәирләринин гәзәлләрини охујурдулар. Профессор Бүлбүл јазыр
ки, ханәндәләримиз ичәрсиндә ән фәхри јерләрдән бирини шүбһәсиз
ки, Чаббар Гарјағды оғлу тутур. Илк дөфә маһаллара чыхан, халг
нәгмәләрини охујан, онларын инкишафына јардым едән Чаббар ол-
мушдур. Ону Азәрбајчан маһныларыны охујан ханәндәләрин пионери
вә бу ишин мүәссиси һесаб етмәк олар.¹

* * *

Азәрбајчан мусигиси тарихиндә һеч бир ханәндә халг мусиги ја-
радычылыгыны Чаббар Гарјағды оғлу гәдәр дәриндән биһмәмишдир.

Чаббар Гарјағды оғлу јарадычылыгынын бүтүн мәнәсы, руһу,
мүндәрчисә етибары илә һәгги халг мүғәннисидир. Дунја мусиги
аләминдә Чаббар Гарјағды оғлунун ады Е. Карузо, Ф. Шалјапин вә
Б. Чили kimi бөјүк мүғәнниләр илә јанашы чәкилә биләр.

Чаббар Гарјағды оғлу Азәрбајчан милли мусигисини дәриндән өј-
рәнмәк, ифа вә табиг етмәк јолунда бөјүк наилијәтләр әлдә етмиш-
ди. О, мүхтәлиф вә сәјсыз-һесабсыз ел һаваларынын, зәнкин вә мүрәк-
кәб муғаматын маһир билчиси иди.

«Бакински работчи» гәзети јазырды: «Ингилабдан әввәл нот јазы-
лары олмадығындан, халг ханәндәләри вә чалгычылар чохлу маһны
вә мелодиялары јадда сахламалы олмушлар. Азәрбајчан халгы чохлу
мигдарда мелодия һифз еләмишдир. Бизим ханәндәләрин атасы, рес-

публиканын халг артисти 80 јашлы Чаббар Гарјағды оғлу халг ханән-
дәләринин мусиги јаддашынын нә гәдәр зәнкин олдуғуна чанлы мисал-
дыр. Чаббар Гарјағды оғлу Азәрбајчан мусиги фольклорунун чанлы
энциклопедијасыдыр. О, 500-ә гәдәр мүхтәлиф маһны вә мусиги варна-
сијалары јадда сахламышдыр!»¹

Чаббар Гарјағды оғлунун вокал сәнәти саһәсиндәки јарадычылы-
ғы, милли мусигимизин инкишаф јолларыны тәдиг етмәк үчүн сон
дөрәчә марағлыдыр. Онун јарадычылыгында халг ханәндәләринин кө-
зәл әнәнәләри өз төчәссүмүнү тапмышдыр. Онун охудуғу муғамлар
төкчә Азәрбајчанда дејил, бүтүн Јахын Шәрғдә мәшһурдур.

Халг јазычысы Мирзә Ибраһимов истәдадлы сәнәткарлардан вә
онларын халг гаршысындакы унутулмаз хидмәтләриндән бәһс едәрәк
јазмышдыр: «Бүтүн халгларда олдуғу kimi, биздә дә ән јахшы сәнәт-
карлар вичданы, намусу илә бөјүк мөгсәдә хидмәт етмишләр. Бу барә-
дә данышаркән биз Низамини, Фәзулинин, Ахундову, Сабири јадә са-
лырғы. Биз мәшһур ханәндә вә маурифәрвәр Чаббар Гарјағдыны ха-
тырлајырыг. Узун илләр Чаббарла бир јердә халг сәнәтинә хидмәт
етмиш көркәмли усталарымыздан бири Гурбан Ширимов Чаббардан
сөз дүшәндә, онун јүксәк шәхсијәти, вичданы, халга вә сәнәтә олан
бөјүк садағәти һаггында данышараг дејир: «Мән һәлә сәнәтини бу чүр
истәгән адам көрмәмишәм. О, беш һава охумаг үчүн јүз һаваја гулаг
асарды. Чохлу китаб муталиә едир, сөз сечәрди. Ифа етдији һәр һава
ләјағәтли вә битмиш оларды. Ағзыны јункуллујә ачмазды, мәрифәтли,
мәнәли сөз тапарды. Өзү дејәрди ки, халис сәнәткар чамаатын башы-
ны гата билмәз, кәрәк онун мәрифәтини артыра». Чаббар Гарјағды-
нын бу садә сөзләринин мәнәсы дәриндир. Онлар бәлә әһәмийәтли
бир фикри ифадә едир ки, һәгги сәнәт заманә илә, халгын һәјаты вә
мүбаризәси илә бағлы олмалыдыр, дөврүн тәләбләринә чаваб вермә-
лидир».²

Чаббар Гарјағды оғлу тенор типли, кениш диапозона³ вә јүксәк
тессегуралы⁴ күчлү сәсә малик олмушдур. О, сәсә динамик бојалар
вермәклә бир нечә форма вә мәртәбәдә чошгун зәнкуләләр вурарды.
Онун «Һејраты»да, «Маһур»ун «Вилајәти» шөбәсиндә «Мәнсуријә»-
да, «Һасар» вә «Мүхалиф»дә вурдуғу мисилсиз зәнкуләләр мусиги ир-
симизә надир һәдијәләрдир.

1941-чи илин март ајында Бақыда кечирилән Умумиттифаг вокал
конфрансында чыхыш едән Бүлбүл Чаббар Гарјағды оғлунун сәсини
дунјада мәшһур олан бөјүк италјан мүғәнниси Енрико Карузонун сәси
илә мүгајнсә едәрәк Чаббара үстүнкүк вермишдир:

«Чаббар Гарјағды оғлу 2¹/₂ октава⁵ диапозону олан уста ханәндә-
дир. Чаббарын сәси Карузонун сәсиндән јүксәкдир. Чаббарын сәси

¹ «Бакински работчи», 27 март 1938-чи ил, № 70.

² М. Ибраһимов. Хәлгилик вә реализм чәһәсиндән. Азәрнәшр, 1961, сәһ. 229.

³ Диапозон — мусигидә аләтин вә ханәндә сәсинин һәмчинин әлчүсүдур.

⁴ Тессегура — италјан сөзүдур. Ханәндәнин вә мусиги аләтинин сәс диапозонунда
сәсләрин зил дүзүдүшү дөмәкдир.

⁵ Октава — латын сөзүдур. Диотаник сәс сырассын сәккиз пилләсини әһатә
едән фасиләдир.

¹ Бүлбүл. Ханәндәлик вә нәгмәләримиз һаггында (әлјазмасы). Азәрбајчан ССР
Мәдәнијәт Назиријәси Мәмарлыг вә Инчәсәнәт Институтунун архиви, говлуғ № 67.

кими гуввәтли сәс олмамышдыр. О, бир муғамы 2—3 саат охуярды. Гарјағды оғлу бөјүк сәнәткардыр. О, 60 ил өз сәнәти илә Азәрбајчан халғына хидмәт етмишдыр. О, илк дәфә олараг Азәрбајчан охума үслубуну јаратмышдыр. Гарјағды оғлу өз усталығы илә кениш халг күтләләри арасында бөјүк шөһрәт вә мәһәббәт газанмышды. Чаббарын мусигимизә кәтирдји јенилик, орижинал Азәрбајчан вокал үслубун јарнамасы вә даһа да инкишаф етмәси ишиндә бөјүк рол ојанды».¹

Чаббар Гарјағды оғлунун көзәл сәсиндәки мезијјәт вә мәләһәт һеч бир заман дәјишмәмишдыр. О, 25—30 јашларында нечә охумушса, 70—75 јашларында ејни сәс вә мәләһәтлә охумушдыр. Онун 70—75 јашларында зил сәслә охудуғу муғамлар нәинки динләјичиләри, һәтта мәшһур мусигиуәслары белә һејран етмишдыр. Чох зил сәс вә чошғун зәнкуләләр тәләб едән «Һејраты», «Мәнсуријјә» кими ритмик муғамлары 70 јашындан сонра охумаг һәр ханәндәјә мүјәссәр олмамышдыр. Көркәмли мүғәннимиз Хан Шушински Чаббарын 72 јашында «Һејраты» охумағы барәдә белә дејирди: «1933-чү илин пайызында мәни Бақыда концерт вермәјә дәвәт етдиләр. Јадымдалыр, бир күн опера театрында Чаббар, Сејид Шушински, Зүлфү Адыкөзәлов вә башга ханәндәләрин иштиракы илә бөјүк Шәрг концерти олду. һамы охудугдан сонра концерти идәрә едән сонунчу нөмрәни елан етди: «Һејраты». Чалыр халг чалғы аләтләри оркестри, охујурлар мәшһур ханәндә Чаббар Гарјағды оғлу вә Хан Шушински».

Пәрдә ачылды. Чаббар әми тарчы Гурбан Пиримовун сағында, мән дә Чаббар әминин јанында отурдум. О заман Чаббар әминин 72 јашы, мәним исә 32 јашым вар иди. Оркестр «Һејраты» чалды. Гурбан тарын пәрдәсиндән мизрабы кәтүрмәмиш Чаббарын гүдрәтли сәси салону бүрүдү, әлә бил топ атылды. Ону да бөјүнмә алырам ки, мән 20 илә јахын ханәндәлиг етдјимә бахмајараг истәр-истәмәз бу бөјүк сәнәткарын гаршысында өзүмү итирмәјә билмәздим. Амма 72 јашлы гочанын гејри-ади бир зөвглә, нә тәһәр дејәрләр, гејрәтлә охумасы мәнә дә гуввәт верирди. Мән өзүмү әлә алыб мүәллимимин кетдији јолу ејни илә тәкрар етдим.

Буну көрән Чаббар «Һејраты»нын зилинә, јәни «Үззал» пәрдәсинә галхды. Доғрудан да мән һејрәт ичәрисиндә галдым. 72 јашын ола, өзү дә чошғун зәнкуләләрлә «Үззал» үстүндә кәзишәсән. Бу муғамат тарихиндә мисли-барәбәри көрүнмәмиш чәсарәт вә бөјүк усталыг иди. Чаббар бир дә агзыны ачыб тарын сон пәрдәләрини сүрәкли зәнкуләләрлә дејүб, мәнә ајаг верди. Мән бу гоча сәнәткарын вурдуғу халлары ити зәнкуләләрлә ејни илә тәкрар едиб, тарын сон пәрдәсиндән ики пәрдә дә ашағы ендим. Салону алгыш сәси бүрүдү. Гурбанын: «Бу ушағы нијә чәтинлијә салдын?» — сөзүнү ешидән Чаббар, үзүнү она гутуб деди:

— Гурбан, атамын қору һаггы, Хана гыјмаздым, анчаг өзүм гәсдән имтаһана чәкдим ки, көрүм билији вармы.

¹ Бұлбұл. Ханәндә сәнәти һаггында (әлјазмасы). Азәрбајчан ССР Мәдәнијјәт Назирлији Мәмарлыг вә Инчәсәнәт Институтунун архиви, говлуг № 43.

Сонра Чаббар әми сағ әли илә күрәјимә вуруб деди:

— Һалал олсун сәнә чәкдијимиз әһмәт. Сәсини јахшы сахла, кәләчәјин ән көзәл охујаны сән олачарсан».¹

Бир чох совет бәстәкарлары (Р. Глиер, Ү. Навыбәјов, Нијази, А. Хачатурјан, Ф. Әмиров) Чаббар Гарјағды оғлунун охудуғу муғам вә маһныларындан чох истифадә етмишләр. Онун зәнкин репертуар фонду кәнч бәстәкарлар үчүн түкәнмәз хәзинәдир.

Чаббар Гарјағды оғлу муғаматын нота салынмасынын гызғын тәрәфдарларындан олмуш вә бу сәһәдә көркәмли бәстәкар Фикрәт Әмирова јахындан көмәк етмишдыр. Фикрәт Әмиров һалә кәнч икан Чаббар Гарјағды оғлунун охумасы әсасында сонралар бәстәләдији «Шур» вә «Күрд-овшары» симфоник муғамларынын бир чох тәснифләрини јазмышдыр. Фикрәт Әмиров бөјүк ханәндә илә әмәкдашлығыны хатырларкән демишдыр: «1939—1940-чы тәдрис или иди. О заман мән Бүлбүлүн мусиги кабинәсиндә ишләјирдим. Бир күн ишин ахырында консерваторијја кәләркән көрдүм ки, Бүлбүл бир гоча кишини голундан тутуб пилләкәндән дүшүрүр. Мән салам вердим. Бүлбүл деди:

— Чаббар әми, билирсән бу кимдир? Мәшәди Чәмилин јадикарыдыр. Чаббар әминин көзләри јашарды. Бүлбүл деди:

— Чаббар әми, бәлкә бир шеј охујасан, Фикрәт јазә. Бүлбүлүн сөзүнү јерә салмајан 80 јашлы гоча тәзәдән јухары галхды. Гавалы јанында олмадығындан, ројалын тахтасына әли илә ритмлә вурараг, «Күрд-Овшары»нын башланғычы олан бир тәсниф охулу. Мән дә чалдым. Сонра гәдим әрәб маһнысы охуду. Бу һәдисәдән 7—8 ил кечәндән сонра мән «Күрд-Овшары» јазанда һәмнин тәснифдән истифадә етдим. Ону демәк истәрдим ки, мәни бу ишә Чаббар Гарјағды оғлу тәһрик етди.

Мән хошбәхтәм ки, көзүмү ачыб Чаббар Гарјағды оғлу, Бүлбүл, Гурбан Пиримов вә Сејид Шушински кими бөјүк сәнәткарларла шәхсән сәнәт достлуғу етмишәм. Бу достлуг мәнә атамдан нәсиб олмушдур».²

Азәрбајчан халғы XIX әсрин сонундан Чаббар Гарјағды оғлунун шәһинә дастанлар демиш, шаирләр исә онун көзәл сәнәтинә ше'рләр гошмушлар. Шаир Мәһәммәд аға Мүчтеһидзадә ше'рләринин бириндә Чаббар Гарјағды оғлу һаггында белә јазмышдыр:

Мусиги атасы әдд олан јар,
Ким, нами-һумайунду Чаббар,
Гарјағды лагәб олан о хош сөвт
Ки, сөвтидү әһли руһ үчүн гөвт.

Охујурсә «Һасар», ја «Мүхалиф»,
Мөғлүб олар бүтүн мүхалиф.
Көр башласа шәһр-ара «Гатары»
Кирмәз бу һасара гәм гатары».²

¹ Хан Шушинскинин хатирәләриндән (хатирә китабын мүәллифиндәдир). — Ред.

² Бах: Ф. Шушински. Чаббар Гарјағды оғлу. Баки, 1964, сәһ. 83—84.

³ Бах: М. А. Мүчтеһидзадә. Гарабағнамә (әлјазмасы). Азәрбајчан ССР Мәдәнијјәт Назирлији, Мәмарлыг вә Инчәсәнәт Институтунун архиви, говлуг № 78 «А»

Нахсыванын гәдјиндән ашејдим

Andantino

Нах-сыва-нын гә-дјин-дән а-шеј дим дим Қа-ра ва-қын ај қа-ра ва-қын јол-ла-ра-на ды сеј дим Ја-рым і-лән ја-рым і-лән ај ге-гу-сеј дим. А-ман а-ман ај Кә-рәм қа-сах а-ман а-ман Ја-рым а-ман ләз-гидән қо сах а-ман а-ман Ја-рым а-ман ләз-гидән қо сах

Мән гедтрәм Қаравақын еlinә
 Қурған олум ај қурған олум вақсазыла, гулунә
 Билә вәхејдим сеvgилмин телнә

Aman aman qyqasqə vaxna
 Çanyəme gəl ođlara jaxna.

Чаббар Гарјағды оғлунун «Нахсыванын гәдјиндән ашејдим» маһнысы.

Чаббар Гарјағды оғлу бир муғам устады кими классик муғамларын такмилләшдирилмәси үзәриндә чалышмыш, «Раст», «Чаһаркаһ», «Секәһ» вә «Маһур» муғамларына јени-јени вариантлар, кушләр вә халлар әлавә етмишдир. Чаббар Гарјағды оғлунун әсримсини әввәлләриндә граммафон валларына јазырдығы муғам вә тәснифләр инди белә өз оригиналлығыны итирәмишдир. Чаббар Гарјағды оғлунун «Һејратысына гулаг асанда елә бил гәләбәдән гәјядан бир ордунун зәфәр маһнысыны, «Харич-секәһ»ыны динләјәндә өз севкилисинә чатмаг истәјән мискин ашигин үрәк чырпынтыларыны, «Бајаты-әчәм»дә исә накам мәһәббәтин аһ-налсини динләјирсән. Онун охудуғу «Маһур» муғамына кәлдикдә исә, бурада бөјүк хананданин ифачылыг мәһарәтинә гижәт вермәк үчүн сөз тапмаг чәтиндир. Мәһз бу чәһәтдән гочаман ханәндә Хан Шушински демишдир: «Маһур» Чаббар илә кетди». Чаббар Гарјағды оғлунун «Маһур»у бөјүк мәһарәтлә, мүбариз сәслә, сүрәкли вә ити зәнкуләләрлә охумасы динләјичиләри вәчдә кәтирирди.

Халг шаири Сәмәд Вурғун кәч кәч Чаббар Гарјағды оғлуну динләмиш, онун сәсинә вә сәнәтинә јүксәк гижәт верәрәк јазмышдыр: «1924-чү илдә бағда Чаббар Гарјағды бир сәс салмышды ки, бүтүн јарпағлары сәһәр бүлбүдү кими сәсә кәтирирди. Демәк, бу устадыр: охујанлардан буну тәләб етмәк ләзимдыр».¹

Көркәмли јазычы М. С. Ордубади исә Гарјағды оғлуну «Шәрг мусгисинин бөјүк мүтәхәссиси» адландырмышдыр.²

Чаббар Гарјағды оғлу бөјүк сәнәткар олмагла бәрәбәр, һәм дә чох сәмини, мейрибан бир инсан иди. О, ханәндә достларына бөјүк гәјғәс вә һәссаслыгла јанашар, онларын мүвәффегијәтләринә үрәкдән севинәрди. Дејиләнә көрә, бир дәфә Бақы тојларындан бириндә Сејид Шушински елә көзәл охумушдур ки, Гарјағды оғлу өз гижәтли гавалыны она бағышламышды.

Чаббар Гарјағды оғлу һеч бир заман өзүнү өјмәмиш, сәнәтдә «мәнәм-мәнәм» дејиләрлән хошланмамышдыр. О, јүксәк мәдәнијәтли, тәмизүрәкли, тәвәзәкар олмушдур. О, јохсулларын гәјғәсына галан, халгын хејријәә ишләринә көмәк едән, әлначыг бир инсан иди. Онун һәмјерлиси Мәшәди Рәсул һачыгулу оғлу бу бәрәдә марағлы бир әһвалат сөйләјирди:

«Бир күн бир нечә јолдашла дүкәндә отуруб сөһбәт едирдик. Кимсә кәлиб деди ки, Рәсул әми, ахшам «Сејидли» мәнәләнсиндә, Чарчы Мәшәди Дашдәмирин евиндә тој мәчлиси вар, сизи дә ора дәвәт едик. Охујанымыз да Чаббар Гарјағды оғлудур.

Доғрусу, бу шад хәбәр һамымызын үрәјиндән олду. Чүнки рәһмәтлик Чаббара гулаг асмагдан бөјүк хошбәхтлик ола билмәзди. Ахшам дүканы бир гәдәр тез бағлајыб, бир нечә јолдаш илә Мәшәди Дашдәмирин евинә кетдик.

Мәчлисә кирәндә көрдүк ки, јүзә гәдәр гонаг вар. Чаббар да өз

¹ Сәмәд Вурғун. Муғамлар һаггында (әлјазмасы). Азәрбајчан ССР Мәдәнијәт Назәрлији Мәмарыг вә Инчәсәнәт Институтунун архиви, говлуг № 41.
² Бах: «Јени јол» гәзети, 10 јун 1926-чы ил, № 133.

дәстәси илә мәчлисин ортасында әjlәшиб. Анчаг биямбирдик ки, бу тоҗ кимин тоҗудур. Тоҗун «падшаһы» Әллаф Кәрбалаҗы Шүкүр деҗәндә ки, «бу күнкү тоҗ Мәшәди Дашдәмирин тоҗудур» һамы күлүшдү. Чүнки Мәшәди Дашдәмир чох яшлы иди. Вәзиҗәти белә көрән Чаббар сөһбәтә гарышыб деди:

— Чамаат, билдиҗиниз кими, Мәшәди Дашдәмир халҗын хеҗир-шәриндә чох чалышыбдыр. Инди исә гочалыб, мадди вәзиҗәти ағырдыр. Буна көрә дә она көмәк мәгсәди илә бу мәчлиси дүзәлдиб, сиз ибура дә вәг етмишик.

Чаббарын сөзләри һамынын хошуна кәлди. Мән Чаббары чох динләмишидим. Амма о мәчлисдәки кими үрәклә охудуҗуну көрмәмишидим. Мәчлисдә әjlәшән тачир вә сәнәткарлар пулу столун үстүнә җарпаг кими төкдүләр. Мәчлисин ахырында Чаббар Мәшәди Дашдәмири чағырыб җығылан пулун һамысыны она верди.¹

Чаббар Гарҗаҗды оҗлу өз шәхси мәнәфеҗини халҗын вә дөвләтин мәнәфеҗиндән үстүн тутан, «пуллу тоҗларә» алудә олан пулҗир ханәндә олмамышдыр. О, ингилабдан әввәл, истәрсә дә сонралар вердиҗи бөҗүк концертлардән бир гәпик белә пул алмамыш, она җығылан пул халҗын хеҗриҗә ишләринә сәрф едилмишидр. Онун охудуҗу концертларин афишаларында вә програмларында ашаҗыдакы сөзләрә раст кәлмәк оларды: «Бакы шөһәриндә җашаҗан җохсул мүсәлманларын хеҗринә», җахуд «җохсул мүсәлман тәләбәләринин хеҗринә».²

Профессор Бүлбүлүн бир мараҗлы сөһбәти бу чәһәтдән чох сәчиҗ-җәвидир. Ону охучуларын нәзәринә чатдырмаҗы борч билирәм. Бир дәфә Чаббар Гарҗаҗды оҗлу һаҗгында сөһбәт дүшәндә Бүлбүл деди: «Чаббар сәнәти һәр шәҗдән үстүн тутарды. О, шәхси мәнәфеҗи үчүн җох, халҗ үчүн охуҗурду. Буна көрә дә ону пул вә дөвләт мараҗландыр-мазды. — Профессор бир гәдәр фикрә кетдикдән сонра дилләнди: — 1934-чү илин сонунда Чаббар әми 200-дән җухары маһны вә тәснифи фоновалик васитәси илә охуду. Бунун үчүн консерваториҗа она о вахтын пулу илә 10 мин манат гонорар вермәли иди. Бир күн М. Маҗомаҗев илә Ү. һачыбәҗовун кабинәсиндә отурмушдуг. Үзеҗир бәҗ Чаббар әминин далаында адам көндәрди...

Чаббар әми ичәри дахил оlanda һамымыз аҗара галхдыг. О, Мүслүмүн җанында әjlәшди вә тез сорушду:

— Үзеҗир бәҗ, хеҗир ола?

Үзеҗир бәҗ бармаҗлары илә быҗыны тумарлаҗыб, сөзә башлады:

— Чаббар әми, билирсәнми, консерваториҗа зәһмәтин үчүн сәнә 10 мин манат пул вермәлидир...

Чаббар әми тәәччүбләниб чийинләрини чәкди:

— Үзеҗир бәҗ, нә зәһмәт, нә пул? һеч кәс мәнә бир гәпик дә борчлу деҗил.

Мән сөһбәтә гарышыб дедим:

¹ Мәшәди Рәсул һачыгулу оҗлунун хатирәләриндән (хатирә китабын мүәллифин дәдир) — Ред.

² Бах: Ч. Чаббарлы адына Азәрбаҗан театр музеҗиндә сахланылан афишалар фонду.

Чаббар Гарҗаҗды оҗлу арвады Сәлимә ханым вә җызы Никар илә бирликдә (1916-чы ил).

— Чаббар әми, сән бизим елми кабинәтә 220 маһны вә тәснифин һәм мәтнини, һәм дә мусигисини вермисән, буна көрә дә консерваториҗа сәнә зәһмәт һаҗгы вермәлидир.

Мән сөзүмү гуртармамыш гоча әсәбиләшди. Чәлд гәлҗаныны тәнбәки илә долдуруб, тез бир гуртум чәкдикдән сонра наразы һалда деди:

— Чаным, аҗыб деҗил? Бәс мәнә нә деҗәрләр. Белә иш олар ки, 60 ил мүддәтиндә халҗдан өҗрәндиҗим вә топладыҗым маһнылары тәздән охуҗуб халҗа сатам. Халҗын малыны оҗурламаҗ олар?

Сөһбәтә гарышан Мүслүм Чаббар әмини сакитләшдириб:

— Чаббар әми, инчима, — деди, — биз дә билирик ки, бу маһнылар халҗындыр, ахы сән әзиҗәт чәкмисән, җенидән онлары ишләҗиб халҗын хәзинәсинә вермисән, буна көрә дә биз гәрара кәлдик сәнә зәһмәт һаҗгы верәк.

Чаббар эми бу дэфэ даһа да эсэбилэшди, үзүнү Магомајевэ чевириб һирсли һалда:

— Чох сағ ол, Мүслүм бәј, — деди, — һеч сәндән көзләмәздим. Мән бу гоча вахтымда халгын малыны оғурлаја билмәрәм. Мән о маһнылары пул үчүн охумаышам. Мән 60 илин мүддәтиндә 500-э гәдәр маһны топламышам вә бу күн хошбәхтәм ки, һеч олмаса онун 300-э гәдәрини сизин көмәжинилә јаздырдыґ. Бу мәним һәм сәнәткарлыґ, һәм вәтәндашылґ борчумдур. Мән бунлары аңчаґ халгымын мәнәфејинә, кәләчәк һасилләрин хејринә едирәм.

Чаббар эми ајаға дуруб бизимлә худаһафизләшди. О, гапыны ачыб чыхмаґ истәркән Үзејир һачыбәјова деди:

— Үзејир бәј, тәвәгге едирәм, бир дә мәни белә ишләрдән өтрү чығрмајасыныз».

Азәрбајчан мусиги тарихинин јаранмасында Чаббар Гарјағды оғлунун ролу бөјүкдур. Онун Азәрбајчан милли мусиги тарихиндәки мөвгејиндән бәһс едән мусигишүнас Г. Хубов јазмышдыр: «Азәрбајчанын гочаман халґ ханәндәләриндән бири олан Гарјағды бүтүн һәјатыны халґ ханәндәлији сәнәтинә вермишдир. О, Загафәзијада ән јашыґ халґ ифачысы шөһрәтини газанмышды.

Гарјағдынын мусиги јаддашы халґ мелодијаларынын әсл хәзинәсидир. Һәм бәстәкарлар, һәм ифачылар, һәм этнограф мусигичиләр, һәм дә халґ јарадычылығыны топлајыб тәдгиг едәнләр Гарјағды кими көһнә халґ сәнәтинин көркәмли устадындан чох шеј өјрәнә биләрәм».¹

Профессор Булбул ханәндәлик сәнәтиндән, мусигимизин тарихиндән данышаркан демишдир: «Азәрбајчанда ханәндәлик сәнәтиндән данышдыґда биринчи нөвбәдә Чаббар Гарјағды оғлундан данышмаґ лазимдыр. Чаббар башдан-ајаға тарихдир. Онун һәјаты Азәрбајчанын мусиги тарихидир. Гарјағды оғлу бөјүк сәнәткардыр. О, 60 ил өз көзәл сәнәти илә Азәрбајчан халгына хидмәт етмишдир».²

Чаббар Гарјағды оғлунун инчә сәси вә бөјүк сәнәти һәмишә мәдәнијәтимизин вә инчәсәнәтимизин мәшһур хадимләринин дигәт мәркәзиндә олмушдур. Н. Вәзиров, М. Ә. Сабир, Ч. Мәммәдгулузаде, Ә. һагвердијев, Н. Нәриманов, Ү. һачыбәјов, С. Вурғун, Ә. Ваһид, М. Ибраһимов вә С. Рустәм кими көркәмли сәнәткарларымыз бөјүк мүғәнмизин чошғун зәнкуләләриндән, ширин халларындан вә эрифи кушәләриндән һөзз алмыш, онун долғун јарадычылығына јүксәк гијмәт вермишләр. Бөјүк рус мүғәнниси Ф. И. Шалјапин Ч. Гарјағды оғлунун јахын досту олмушдур. Шалјапин Бақыја гастролә кәләркән Гарјағды оғлунун гонағы оларды. Азәрбајчан мүғәннисинин көзәл сәси рус мүғәннисини валәһ еләрмиш. Көркәмли рус шаири Серкеј Јесенин дә Бақыда оларкән (1924) дәфәләрлә Чаббар Гарјағды оғлунун мәчлисләриндә иштирак едәр, ону динләмәкдән дојмазды. Сөјләјирләр ки, гоча сәнәткар бир күн Серкеј Јесенинин шәрәфинә верилән гонагылыґда

(Ә. һ. Гарәјевин евиндә) елә охумушдур ки, рус шаири һәмин мәчлисдә Чаббарын шәрәфинә ше’р сөјләмиш, ону «Шәрғ мусигисинин пејгәмбәри» адландырмашдыр.

Чаббар Гарјағды оғлунун милли мусиги мәдәнијәтинә даир сөјләдији мулабизәләр, гијмәтли сөзләр бу күн белә өз әһәмијәтинин итирмәмишдир. О, «Кечмиш Азәрбајчан мусигисини һагғында хатирәләрим» башлығы АХТындакы әлјазмаларынын биринчи һиссәсиндә XIX әсрин мәшһур охујан вә чалаһлары һагғында; икинчи һиссәдә муғамларын тарихи һагғында; үчүнчү һиссәдә: ајры-ајры тәсвиб вә маһнылар (онларын мәтинләри) һагғында бәһс етмишдир. Бунлардан әләвә, Гарјағды оғлу Азәрбајчан ханәндәләриндән һачы һүсү, Мәшәди Иси, Ширванлы Мирзә Мәһәммәдһәсән, Ала Палаз оғлу, Кештазлы һәшим, Әбдулбағи Зүлалов, Дәли Исмајыл, Садыґчан вә башгаларынын сәнәтинә јүксәк гијмәт вермиш, онлар һагғында марағлы фикирләр сөјләмишдир.

Гарјағды оғлунун өз орижинал сәнәт јолу — мәктәби олмушду. Бу мәктәб халґ арасында мәшһур олан бир сыра истәдадлы ханәндәләр јетишдиришдир. Чаббар Гарјағды оғлу халґ јарадычылығы сәнәтинин инкишафында, кәңчләр арасында мусигинин интишар тапмасында јахындан иштирак етмиш вә бу ишин әсасынә гојанлардан бири олмушдур. Ислам Абдуллајев гејд едир ки, Чаббар көзәл сәнәткар, һәм дә гајыґкеш мүәллим иди. Онун јетишдирмәләриндән Чарыхчы Баһадыр, Әкбәр Хамуш оғлу, Давуд Сәфәјрлар, Сејид Шушински, Булбул, Хан Шушински, Зүлфу Адыкөзәлов, Јавар Кәләнтәрли, Сүрәјја Гаґчар, Һәшим Кәләнтәрли кими ханәндәләри көстәрмәк олар. Бунлардан әләвә Шәкили Әләскәр, Ислам Абдуллајев, Мәшәд Мәммәд Фәрзәлијев, Малыбәјли Һәмид, Забул Гасым, Мәчид Бейбутов, Сејид Мирбајев кими мәшһур сәнәткарлар Чаббар Гарјағды оғлундан чох шеј өјрәнмишләр.

Чаббар Гарјағды оғлунун мәһсулдар јарадычылығы бүтүн ханәндә вә чалғычылар үчүн көзәл мүмүнәдир. Бу бөјүк инсанин сәнәтә мәнәһбәти халґ мәнәһбәтинин үзви бир һиссәс олмушдур. Бу да она әбәди шөһрәт газандырмашдыр. Гарјағды оғлунун ардычылары онун нәчиб ән’әнәларини давам етдирирләр. Гарјағды оғлунун истәдадлы шакирди мәшһур мүғәннимиз Сејид Шушински демишдир:

«Башга сәнәт достларым кими, мән дә устамым Чаббар Гарјағды оғлундан чох шеј өјрәнмишәм. Чаббар Гарјағды оғлунун көзәл охумаларыны, чошғун зәнкуләләрини чох ешитмишәм. Онун башга бир зөвглә охудуғу «Һејраты», «Маһур», «Мәнсуријә» муғамларына гулаґ асанда, үрөјин титрәјорди. Мән фәхр едирәм ки, бөјүк Чаббарын гәләбәсијәм. Мусиги сәһәсиндә әлдә етдијим нә гәдәр сәнәт гәләбәси варса, мән бу бөјүк сәнәткарын ады илә бағлајырам».¹

Ч. Гарјағды оғлу јарадычы бир сәнәткар олмушдур. О, ханәндәликдән башга маһир мусигишүнас, һәм дә мусиги тәдгигатчысы кими јүзләрлә халґ маһныларыны сәнәдә чыхармышдыр. Муғамларын ифа-

¹ Г. Хубов. Музыкалнаја култура Азербайджана. «Советская музыка» журналы, 1937-чи ил, № 11, сәһ. 138—139.

² Булбул. Азәрбајчан муғамлары һагғында (әлјазмасы). Азәрбајчан ССР Мәдәнијәт Назирлији Мәмарлығ вә Инчәсәнәт Институтунун архиви, говлуғ № 31.

¹ Сејид Шушинскинин хатирәләриндән (хатирә китабын мүәллифиндәдр) — Ред.

ASŞÇ — XMQ
Azərbaycan Dövlət Dram Teatrosu

31 mart 1935 il

Məşhur xalq xanəndəsi
ÇABBAR QARJAQDIYI OQULUNUN həyat və
yaradıcılıqının 75 illiyi keçəsi

Geçədə iştirak edirlər: Xalq xanəndəsi **Çabbar Qarjaqdiy oğlu**, xalq artistləri H. Q. Sarabsqi və Qurban Pirumov, əməkdar artist H. A. Hacıbababəyov, Jəvər Kəfəntari. Səhan Təhsənsəqai, Syrajja Qaşar — öz ansambli ilə, A. A. İoneskənin idarəsi altında

Azərbaycan 1-nçi Dövlət Şərq orkestrisi.

Başlanış oqşam saat 8:30 dəqiqədə.

Qollektiv sifariş ilə hamkarlar təşkilatlarına 80 faiz gyzəştli bilet satılır. Daimi biletlər e'tibarsızdır.

237 **TƏŞKİLAT QOMİSİYƏSİ.**

Çаббар Гарјагды оғлунын юбилей кечесинә һәср олуиmuş консертин афишасы (1935-чи ил).

сында кушәханлыг кәстәрмәкдә, билікдә, сәнәткарлыг габилијјәтиндә онунла ајаглашмаг башга ханәндәләрә мүјәссәр олмамышыдыр. Онун көһнә граммафон валларындакы ифаларыны динләдикдә, Азәрбајчан муғамларыны нә гәдәр бөјүк бир усталыгыла вә дәрһн бир һиссијатла охудуғуну дәрк етмәк олур. Ч. Гарјагды оғлу о гәдәр ширин охујарды ки, тамашачы ону саатларла динләсәјди белә јенә дојмазды.

Çаббар Гарјагды оғлу сон дәрәчә јүксәк бир зөвгә малик олдуғундан муғамларын ән инчә хүсусијјәтләрини сечә билір вә онлары өзүнә-мәхсус бир малаһәтлә охујурду.

Çаббар Гарјагды оғлу гөчә вахтларында да мусиги һәјатындан узаглашмамышды. Бөјүк Вәтән муһарибәсинин ән ағыр илләриндә (1941—1943) 80—83 јашлы Çаббар Гарјагды оғлу севимли гавальны јерә гојмамышыдыр. О, чагырыш мәнәгәләриндә, һәрби һиссәләрдә, хәстәханаларда дөјүшчүләр гаршысында тарзән Гурбан Пиримовла тез-тез чыхышлар едәр, охудуғу көзәл маһныларла онлары гаршыдакы дөјүшләрә руһландыярды. Гарјагды оғлу өмрүнүн сон күнләриндә ССРИ Елмәр Академијасынын Азәрбајчан филиалынын инчәсәнәт шөһәсинин әмәкдашы вәзифәсиндә чалымышы, һәм дә республика халг јарадычылыгы евинин мушавири олмушдыр.

1944-чү илин апрел айынын 20-дә Çаббар Гарјагды оғлу гәфләтән хәстәләнир, һәкимләрин чидди сөјүнә бахмајараг, 84 јашында Бакы шөһәриндә вәфат едир. Гарјагды оғлунын өлүмү Азәрбајчан мусигиси үчүн бөјүк итки иди. О заман «Коммунист» гәзетиндә дәрч олунмуш некрологда дејилirdи: «Çаббар Гарјагды оғлу мәшһур бир ханәндә кими тәкчә Азәрбајчан халгынын ичәрисиндә дејил, бүтүн Јахын Шәрг-160

дә мәшһурдыр. О, Азәрбајчан мусигисинин бүтүн инчәликләрини вә тәрәвәтини кениш күтләләрә јаймагда вә бу мусигинин гардаш халглар тәрәфиндән дәрһндән севилмәсиндә бөјүк һүнәр кәстәрмишди.

Бу бөјүк сәнәткарын хатирәси халгмызын арасында әбәди олара јашајацагыдыр»¹.

* * *

Çаббар Гарјагды оғлу XIX әсрин икинчи јарысында јетишән вә мусиги тарихимиздә ән көркәмли рол ојнајан сәнәткарлардан биридир. О, халгын ичәрисиндән чыхмыш вә өзүнүн бүтүн мәһалы һәјатыны классик Шәрг мусигисинин инкишафына һәср етмишди. Çаббар Гарјагды оғлу охудуғу муғам вә маһныларыны халгдан алараг, һәмһин маһнылары өзүнүн инчә сәси вә ифачылыг маһарәти илә бәзәјиб јенидән халга вермишди. Бу, Гарјагды оғлунын ән гижмәтли халг ханәндәсин олмасынын һүмунәләриндән биридир.

Шәргин вокал сәнәти тарихиндә кениш халг күтләлери арасында өзүнүн һөрмәти вә популярлыгы илә Çаббар Гарјагды оғлу илә муғажисә едилә билчәк икинчи бир мүғәнни јохдыр. Онун ады дүја вокал сәнәтинин бир сыра көркәмли сәнәткарларынын аллары илә јанашы чәкилир. Çаббар Гарјагды оғлунын сәнәти өлмәздир. Гырх илдир ханәндәнин вәтәнә, халга мәнәббәт долу үрәји дөјүмчүр, мислсиз, туту сәси ешидиәмир. Јакин бу тәкраролунмаз инчә вә гүдрәгли сәс сәһибинин шөһрәти дилләрдә сөјләнмәкдәдир.

Бу күн дә Çаббар Гарјагды оғлунын граммафон валлары динләјинчиләрә бөјүк естетик зөвг верир. Һәјаты афсанәјә чеврилмиш сәнәткарын һаггында јазылмыш һәр бир сәтир кениш охучу күтләси тәрәфиндән бөјүк рағбәтлә гаршыланыр.

Азәрбајчан халгы өз мәһәнви сәрвәти олан зәнкин инчәсәнәтинә сонсүз мәнәббәт, бөјүк рағбәт вә диггәтлә јанашыр. Чүнки, бу сәнәт онун милли ифтихарыдыр. Çаббар Гарјагды оғлунын јарадычылыгы илә мәһәнви сәрвәтимизин мирварисидир...

Çаббар Гарјагды оғлу сәһнәдә көрүнмәси илә бүтүн аудиторијаны сәһрләјirdи. Çаббарын ширин халлары, инчә кушәлери минләрдә динләјинчисини әсир едир, һәрјәт ичәрисиндә гојур, мәст едирди.

Бахмајараг ки, Гарјагды оғлунын сәси күчлү драматик-тенор типли сәс иди, о, бу күчлү вә әзәмәтли сәси елә чиләләјиб «јонурду» ки, һотта сон дәрәчә лирик, миһор руһлу муғам сәјылән «Сәкаһ» онун ифасында олдуғча һәзиш, јумшаг вә јаныгы сәсләнмәклә адамла белә төвәввүр јарадырды ки, муғамы драматик тенор јох, лирик-тенор охујур. Онун охумагы сон дәрәчә тәсирли вә темпераментли иди. Онун көһнә граммафон валларыны сәсләндирдикдә, адам һәмһин дәнгә һисс едир ки, белә бир гүдрәтли сәс, темпераментли пријомлар, мухтәлиф формалы чотһи занкуләләр вурән јалпыз Гарјагды оғлу ола биләр.

Гарјагды оғлу мажор муғамлары охумагда даһа маһир иди. О, вокал усталыгы илә һәһки динләјинчинин һәрјән гојур, ејни заманда тә-

¹ «Коммунист» гәзети, 1944-чү ил, № 87.

сиредичи ифачылыг мѣһарѣти илѣ динлѣјичини фикриндѣн ајырыр, кѣдрини дѣ, севинчнини дѣ унутдурду. Бунуила белѣ охудуғу шѣн вѣ мѣзѣли таснифлѣр илѣ динлѣјичинин гѣлбиндѣ ширин хѣјаллар, хош дугуғулар ојадырды...

Ханѣндѣ сѣсинѣ, ѳз гудрѣтинѣ архаланмалыдыр. Доғрудур, хѣр сѣнѣдѣ исте'дад умдѣ шѣртди. Лакин исте'дадлы сѣнѣткар кѣрѣк зѣһ-мѣти дѣ севсин, ѳзунѣ гаршы тѣлѣбкар олсун. Јохса Гурбан Пиримов демилхѣн: «Һеч нѣ чыхмаз». ѳзунѣ гаршы сон дѣрѣчѣ тѣлѣбкар олан Гарјағды оғлу, јалныз фитри исте'дадына архајын олмамышдыр. Мун-тѣзѣм оларағ ѳз ѳзѣриндѣ чалышмасы сајѣсиндѣ ифачылығ сѣнѣтинин зирвѣлѣринѣ галха билмишди. Гарјағды оғлу ѳзунѣ вѣ сѣнѣтинѣ чид-ди тѣлѣбкарлығы сајѣсиндѣ тѣкчѣ Азѣрбајчандѣ дејил, бѣтун Шѣргдѣ вокал сѣнѣтиндѣ бѣтѳв бир дѳвр јаратмышдыр.

Ханѣндѣнин ифачылығы, хѣсусилѣ онун «Һѣраты»сы јѣксѣк гиж-мѣтлѣндирилмишди. Бу муғамда онун вокал техникасы тѣкараролун-маздыр. Бахмајарағ ки, ханѣндѣ «Һѣраты»ны граммафон валына 79 ил (1906) бундан ѳввѣл охумушдур, инди белѣ бу муғамы хѣјѣчансыз динлѣмѣк гејри мѣмкѣндѣр.

Елѣчѣ дѣ «Овшары»да ханѣндѣнин тѣ'сирли сѣси, онун јѣксѣк ифа-чылығ мѣһарѣти вѣ сѣсинин гејри-ади кѣчѣ инсаны валѣх едир. Тѣса-дѣфни дејилди ки, Чаббардан сонра бу муғамы һеч ки охумаға чѣр'-ѳт едѣ билмѣмишди. Ки м вахты илѣ ханѣндѣнин феноменал нѣфасини, бѣлбѣл чѣһчѣһли зѣнжѣлѣсини ешидибсѣ, һѣмин хошбѣхт динлѣјичилѣр бу кѣн белѣ бу надир сѣсин чинкилитѣлѣрини хатырлајырлар. Доғру-дан да, Гарјағды оғлу Шѣрг вокал сѣнѣтинин ислаһатчысы, надир им-провизатор олмагла милли мусигимизин бѳзѳји иди. Муасирлѣри онун даһи мусигичи олдуғуну дѣфѣлѣрлѣ сѳјлѣмишлѣр.

Исте'дадлы совет мусигишѣнасы В. Кривоносов¹ Чаббар Гарјағды оғлунун надир сѣнѣтини вѣ зѣнкин репертуарыны јѣксѣк гижмѣтлѣнди-рѣрѣк, һѣлѣ 1940-чы илдѣ јазмышдыр: «Азѣрбајчан халг мусигисинин инкишафнда мѣстѣсна хидмѣтлѣри олан мусиги хадимлѣриндѣн бири Чаббар Гарјағды оғлудур. Онун зѣнкин репертуары мусиги дѣнјасында бѳјѣк марағ ојадыр. Узун иллѣр Азѣрбајчан, ермѣни, Иран вѣ тѣрк мусигиси илѣ гајнајыб-гарышан бу репертуары јахындан билмѣдѣн Азѣр-бајчан мусигисинин тарихинин дѣриндѣн ѳјрѣнмѣк олмаз».²

Азѣрбајчандѣ кѳзѣл сѣслѣрдѣн, ханѣндѣлик сѣнѣтиндѣн данышаркѣн кѳзлѣримиз гаршысында биринчи нѳвбѣдѣ Чаббар Гарјағды оғлунун образы чанланыр. «Шѣрг мусигисинин пејгѣмбѣри» олан бу даһи мѣғѣни Азѣрбајчан вокал сѣнѣтинин банисидир. Доғрудур, Чаббар Гарјағды оғлундан ѳввѣл бизим мусиги тарихимиздѣ Шаһгулу, Мирзѣ Һусејн, Һачы Һѣсѣ, Мѣшѣди Иси, Сѣттар, Мирзѣ Мѣһѣммѣдһѣсэн, ѳб-дѣлбағи Бѣлбѣлчан ки ми классик ханѣндѣлѣримиз олмушдур. Лакин

¹ В. Кривоносов Гарјағды оғлу һагында елми ѳсѣр јазырды... Лакин мусигишѣ-нас 1941-чи илдѣ Москванын мѣдафѣсиндѣ гѣһрѣмаңчасына һѣлак олдуғу ѳчѣн баш-ладығы нѣчиб иш јарымчығ галыр. — *Муғаллаф*.

² Бах: В. Кривоносов. Пѣсни Джаббара Каряғды. «Советскаја музыка» журналы, 1940-чы ил, № 2, сѣһ. 81—83.

Сѣнѣт достлары (солдан) Гурбан Пиримов, ѳлиаға Ваһид, Чаббар Гарјағды оғ-лу (Баки, 1 март 1938-чи ил).

буналарын һеч бири халг мусигисини Гарјағды оғлу гѣдѣр дѣриндѣн бил-мѣмиш вѣ ону кениш халг кѣтлѣлѣринѣ бачарыгла чатдырыб севдирмѣ-мишди. Јарадычылыгынын бѣтун мѣһнасы, руһу, мѣндѣрнѣчѣси е'тиба-рилиѣ Гарјағды оғлу һѣгиги бѳјѣк халг мѣғѣннис иди. Сѣмѣклѣринин иллијинѣ гѣдѣр гаты мусигичи олан Гарјағды оғлу 70 ил вокал сѣнѣтинѣ хидмѣт етмиш, гудрѣтли, кѳзѣл сѣси илѣ халг мѣчлислѣрини шѣнлѣнди-рмишди. Онун тѣкчѣ вокал сѣнѣтиндѣ дејил, халг мусигисинин бѣтун саһѣлѣриндѣ хидмѣтлѣри ѳвѣзедилмѣздир. Азѣрбајчандѣ опера сѣнѣти-нин мејдана кѣлмѣсиндѣ онун ролу бѳјѣкдѣр. Опера саһнамызин илк актјору мѣһз Гарјағды оғлу олмушдур. Индијѣ ки ми вокал тарихиндѣ мѣғѣннилѣрдѣн һеч кѣси Чаббарла муғажы етмѣмишлѣр. ѳслинѣ га-ланда ифачылығ сѣнѣтиндѣ онун тајы-бѣрабѣри сајылан икинчи бир сѣһркары тѣсѣввѣрѣ кѣтирмѣк мѣмкѣн дејилди. Вокал сѣнѣтимизи вѣ онун инкишаф јолларыны Чаббарсыз тѣсѣввѣрѣмѣзѣ кѣтирмѣк чѳх чѣ-тинди.

Јѣри кѣлимишѣн, бир мѣһнаисѣли мѣсѣлѣнин ѳзѣриндѣ гысача олса да дајанмағ истѣрдик. Бѣ'зилѣри, (адларыны «мусигишѣнас» гојуб, ла-кин мусиги тарихимиздѣн хѣбарн олмајанлар) һѣтта, Бѣстѣкар јолдаш-лар белѣ мѣтѣуатда чап етдириклѣри јазыларында Азѣрбајчан вокал сѣнѣтиндѣн данышаркѣн Гарјағды оғлу Чаббарын Азѣрбајчан вокал сѣнѣтинин баниси олдуғуну инкар едѣрѣк онун ѳвзиндѣ севимли мѣ-ғѣннимизи Бѣлбѣлѣн адыны чѣкирлѣр. Бир чохлары да Бѣлбѣлдѣн да-нышаркѣн ону: «Азѣрбајчан профессионал вокал мѣкѣтабинин јарады-чысы» адландырырлар. Бурада «профессионал» сѳзѣнѣн нѣ гѣдѣр дѣз-кѣн ишлѣнилмѣси дѣ шѣбѣ ојадыр.

Мәлумдур ки, «профессионал» — азербайжанча — пешәкар» демәкдир. Белә чыхыр ки, куја Бүлбүлдән эввәл бизим пешәкар мусигичиләримиз олмамышдыр?! Күлмәлидир елә дейилми?! Бәзиләри дә вокал, «вокалист» дејәндә белә анлајырлар ки, куја вокалист о ханәндә ола биләр ки, онун муғлағ али мусиги тәһсилли олсун. Онларын бу сәһв мүддәаларындан белә нәтичә чыхыр ки, әкәр Гарјағды оғлу Чаббарын али вокал тәһсилли јохдурса, о, нә вокалист, нә дә вокал сәнәтинин баниси ола билмәз. Амма Бүлбүл али тәһсиллидир. Мәһз буна көрә дә онлар Чаббары јох, Бүлбүлү Азербайжан вокал сәнәтинин баниси һесаб едирләр. Белә чыхыр ки, кимин али тәһсилли јохдур, о, вокалист ола билмәз. Мәкәр бизим Бүлбүлү гәдәр вокал сәнәти тарихиндә азмә мәшһур вокалистләримиз олмушдур?!

Әввәлә охучунун нәзәринә чәтдырмағ истәрдим ки, мән һеч дә вокал сәнәтимизин Чаббар вә Бүлбүл кими ики нәһәнк нүмәјәндәсини бир-бирилә мүғәјисә етмәк фикриндә дејиләм вә бунлары мүғәјисә етмәк күлүнчдур. Икинчиси мән һеч дә Бүлбүлүн вокал сәнәти тарихиндә уундулмаз хидмәтләрини инкар етмәк фикриндә дејиләм вә буну инкар етмәк ағылсызлығ олар. Ону да охучуја чәтдырмағ истәрдим ки, мусиги тарихиндә илк дәфә Бүлбүл һағгында кениш, бөјүк мәғаләләр јазан мәһз бу сәтирләрин мүәллифи олмушдур. Биз китабын сонунда Бүлбүлдән данышаркән онун уундулмаз хидмәтләриндән кениш сөһбәт ачацағы. Лакин бурада мусиги тарихимизин дүзкүн ернәйләмәси наминә, һәр бир мүғәннинин вокал сәнәти гаршысындакы хидмәтләрини дүзкүн ајдынлашдырмағ, даһа доғрусу, һәрәнин пәјыны өзүнә вермәк наминә мүәјјән мәсәләләрә тохунмағ јеринә дүшәрди. Биринчи нөвбәдә, биз, Чаббарын Азербайжан вокал сәнәти тарихиндәки тутдуғу ролу вә онун һәгигәтән вокал сәнәтимизин баниси олдуғуну инкар едәнләрә Бүлбүлүн өз сөзләри илә чаваб вермәк истәрдик. Әкәр вокал сәнәтиндән, онун тарихиндән данышан бәзи «мусигишүнаслар» Бүлбүлүн ирси илә јахындан мәвғул олсајдылар, һеч олмаса онун чап олунмуш мәғалә вә мәрузәләрини охујуб дәрк едә билсәјдиләр, шүбһәсиз ки, мусиги тарихимиз, хүсусилә вокал сәнәтимиз һағгында ағызларына кәлән дәрвиш бәјәтиларыны охумаздылар... Мәлумдур ки, күлү бағчамазын шән бүлбүлү олан уундулмаз мүғәннимиз Бүлбүл, Азербайжан вокал мәктәбинин тарихиндән вә хүсусилә ханәндәлик сәнәтиндән данышаркән һәмишә биринчи нөвбәдә Чаббар Гарјағды оғлунун адыны чәкмиш, ону «улу ханәндә», «мусигимизин чанлы тарихи», «нәғмәләримизин јарадычысы» адландырмагла өзүнү дә Чаббарын тәләбәси һесаб етмишдир. Һәтта сөһбәтләриндә Чаббардан данышаркән ону һеч кәслә мүғәјисә етмәмәји едәрәк һәмишә дејәрди «Чаббар бүтөв бир дөврдүр — тарихдир».

Бүлбүл һәлә 1935-чи иләдә Гарјағды оғлунун анадан олмасынын 75 иллији мүнасибәтилә «Бакински работчи» гәзетинин 28 мај 1935-чи ил тарихли нөмрәсиндә чап етдирдији: «Шәрг вокал сәнәтинин устасы» адлы мәғаләсиндә, 1941-чи илин март ајында Бақыда кечирилмиш вә милли вокал кадрлар јетишдирмәјә һәср едилмиш үмумитифағ мушавирәсиндәки мәрузәсиндә, ејни заманда «Азербайжан охума мәктәби» адлы елми әсәриндә Азербайжан вокал сәнәтиндән данышаркән,

биринчи оларағ Гарјағды оғлунун адыны чәкмиш вә онун вокал сәнәти тарихиндә әвәзолунмаз хидмәтләринә бөјүк гијмәт вермишдир. Бүлбүл истәр чыхышларында вә истәрсә дә елми мәрузә вә әсәрләриндә Гарјағды оғлуну вокал мәктәбимизин баниси адландырмашды. Бүлбүл јазырды:

«Чаббар Гарјағды оғлу ики октава јарым сәс диапазонона малик мүғәннидир. Ону лирик-драматик тенор сәсә аид етмәк олар.

АЗЕРБАЙЖАН ОХУМА УЎЛУБУНУ БИРИНЧИ ОЛАРАГ О ЈАРАТМИШДЫР (курсив бизимдир — Ф. Ш.). Чаббарын кәтирдји јенилик Азербайжан орижинал ВОКАЛ УЎЛУБУНУН ТӘШӘККҮЛҮН. ДӘ вә даһа да инкшаф етдирилмәсиндә чох бөјүк рол ојнамышдыр».¹

Мәнчә мәсәлә ајдындыр, мүбаһисәјә етијач јохдур. Лакин бирчә ону әләвә етмәк олар ки, Азербайжан вокал сәнәтини Чаббарсыз вә онун истәдадли шакирди Бүлбүлсүз тәсәввүр етмәк гејри мүмкүндүр. Чаббар да бизимдир. Бүлбүл дә. Әкәр Гарјағды оғлу муғамларымызын шаһы идисә, Бүлбүл нәғмәләримизин солтаныдыр. Һәр икиси инчә һисс, јүксәк зөвг вә никбин дүјүғулар мүғәннисдир. Әкәр Чаббар Гарјағды оғлу өз гүдрәтли сәнәти илә муғамата јени форма, јени руһ, јени мәзмун кәтирмишсә, Бүлбүл маһналарымыза јени һәјат, јени тәрәвәт вермишдир.

¹ Бах: Бүлбүл. «Сечилмиш мәғалә вә мәрузәләри», Бақы, 1968, сәһ. 13, 138.